

FRYMA

...që të shohim pakëz dritë - NAIMI

E PËRMUEJSHME LETRARE KULTURORE

6

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

VJETI I.

Qershier 1944

SHKODËR

FRYMA

E PËRMUEJSHME LETRARE KULTURORE

DREJTOR PËRQJEGJËS: A. M. PIPA

PAITIMET

Shqipëri... 20 fr. shq. në vjetë
 jashtë... 30 " " " "
 Pajtimet parapagues

Nr. 6

Qershor 1944

Drejtimit: Arka Postare N.
 SHKODER
 Administrata: pranë Zyrës Legale
 Av. Muzafër Pipa,
 PARRUCE—Shkoder.

Mbrendija:

FADIL PODGORICA: Për një systemim të kritikës letrare	— f. 241
QEMAL DRAÇINI: Romani i një mësuesje	— » 246
R. A.: Problemet t'ona shoqërore — Mbulesa e grues	— » 251
ALI ASLLANI: Për kujtime	— » 254
Dr. XHEVDET LULOCI: Çashtje mjeksore — Tuberkozi dhe martesë	— » 255
Av. ZOI XOKA: Dy fjalë për një koment të Procedurës Civile	— » 261
M.: Nga biografia e shkencëtarëve të pa fat	— » 267
L. PEPA: Nen Hyjzi e Hanë!	— » 269
POETET E RINJ: Tanush Ismaili: Këtë prendverë... — Bardhyl Pogoni: Prendimi — Muzafër Xhaxhi: Castitas	— » 270
ASTRIT DELVINA: Thesari i fshesur	— » 271
A.: Recensime — Të ndryshme	— » 282

Dorëshkrimet nuk këthohen. Redaksija nuk justifikohet për mos botimin e artikujve.

Artikujt nuk ribotohen pa lejen e Drejtimit.

Librat që dërgohen në FRYMA, duhet të jenë në dy kopje për recensim.

PËR NJË SYSTEMIM TË KRITIKËS LETRARE

Më bëmë kritikë ka qenë gjithmonë një barrë mjaft e randë, me ushtrues mandej zëjën e kritikut asht një profesjon edhe më i vështirë.

T'a zhdukim këtë nuk na duket t'arsyeshëm: nuk mund të zhduket një prej mbelbësve logjike të njeriut, një prej së dhanavet esenciale të jetës së tij shpirtnore e morale. Prandaj na, për krahas të kritikës si shfaqje e sakët e ndiesisë njerzore, jemi të detyruar t'a përfillim zgjidhjen e këtij problemi të randësishëm për letrat t'ona si një gjë shumë të nevojshme.

E gjithnjë e më tepër jemi të shtyem dhe deshirojmë t'a bajmë këta kur na bëjë rasta të ndeshemi në një farë kritike që nuk ka kurrfarë vlere si kritikë më vend. Nuk duem të flasim për kritikën recensivë, e bame me qellime informative dhe e kulizuese në pakë fjalë e gjyqime gjenerike. Flasim për një kritikë shumë më serioze, e bame nga një herë edhe prej firmash së mëdha por që, mjerisht, nuk na ka kondendue kurr, e jo vetëm në që e shprehim.

Duhet të dallojmë një kritikë prej një tjetre siç është kritikë nga një tjetër. Nukush kujton se ban kritikë, ndoshta në mirëbesim, kurse në të vërtetë nuk ban tjetër vecse t'a lodur kurjose fjalësh, me gjith që ka aspiratën sekrete për t'zbulue mysterin që mësohet nën tisin e Isidit. Ka mandej edhe një tjetër e bëjnë përmimend, pa u kujdesë që të bëjnë një figurë të bukur, tue thurë fjalë të pasifrueme, të nxjerruna nga një kthirr i bëmë tashma i modës ndër të parysunit në këtë art.

Tue lexue kritikën e romanit X të të volumit Y, rradohet të gjejmë një kritikë me vend. Do të pasim në një varg shvister fjalësh së bukura, ma të shumtë se herë një të mëdha, një rresht termash teknike, një s'është eizma e të cilat mund të gënjëjnë njerzët e mitun, por jo personat me gjykim të ndritun, e gjykim i ndritun që mandej, pa e shprehishtë, vepron kundra pafletësive, kundra sukësive të çasit që që, turr t'a thomi pa farë dyshimi, asht i veprim kritik i autoritetshëm.

Kritik i vlershëm se pakush është që të cillin mund të mbështetemi me besimin me të madh për gjykimin i tij përball kohës asht me të shprehurshëm se gjykimin përceptet i atyne që, të pajsim me detyrë njohundë problemit artistik, kujtojnë se bëjnë kritikë.

E keqjo qindron sheshta të kritikës se kritika ngatrohët me andjen e shpesh herë edhe në publicitetin, e kjo asht një gjë mjaft e rrezikshme për kritikën, por jo ndoshta për kritikët, të cilët aty gjojnë interesin e vet tue lëmue duert e botuesve e tue

mos shqetësue shpirtin e shkrimtarëve. Këndej rrjedh një kritikë eunuke që nuk ka guxim të sulmojë, nuk din të ndajë, nuk asht në gjendje të gjykojë, të dejë me fjalë e me terma të bukura, nuk të bindë e nuk asht e bindun as ajo vetë për sa thotë. Për një kritikë të tillë nuk del liber që të mos jetë i mirë, që të mos jetë i interesantëshëm, që të mos jetë i bukur...

A nuk asht e mundun të kontrollohet kjo kritikë që i shmanget detryrës së vet, që len mbas dore qëllimet dhe esencën e vet, që sa të shnatyrohet fare? Besojmë se po e se ka ardhë koha: të ngrehim një kryqetë kundra kritikëve të pavlershëm. Kritika: asht një gjë serioze, lypë përgatitje, vullnet, shije dhe disinteresisim lypë lealitit, mirëgjykim, kurejo. Përndryshe nuk asht kritikë asht një lavdim vullgar.

Jo gjithkush ka aftësi «me zgjedhë», «me nda», «me dallue», me një fjalë jo gjithkush asht në gjendje të thotë: «këta asht të bardhë» e «këta asht të zi». Ka shumë asish që porsa të dalë një liber letratyre o një liber arti, rrokkin pendën për t'ua bënë kritiken. Kush vëhet të lexojë këtë shkrim e ban përse don të ndricohet mbi vlerat, mbi rëndësinë e atij libri e të asaj vepre: e do të donte që kritiku t'i sqarojë, sidomos shpirtit, ndiesitë, idetë e përfshijelluna në liber o në vepër, ato idë të cilat ai me forcë të veta nuk asht në gjendje t'i kuptojë. Këndej rrjedh padobjia e asaj kritikë që për t'u dukë e doktrinuemë rreshton fjalë të përpërdoruna e jep gjykime që nuk pasqyrojnë thelbin e vërtetë të vepër, padobi e rrjedhun nga fakti se ai forë sqarimi ideshë e ndiesishë që ata pretendojnë se japin, nuk asht tjetër vecse errësi e lindun ndër të tillë kritike, pseudo-kritike.

★

Njiqind e tridhete e sa vjet ma parë një prej letrarëve ma të mirë që kishte aso kohë kultura franceze, e t'a thomi, edhe ajo europjanja, Villemain, fitonte një cmim gojtarieje n'Institutin e Francës, e fitonte me një ligjeratë mbi dobiet e mbi trazimet e Kritikes. Tue shtypë ato faqe aj u vente sipër, si parullë, një gjykim të Voltaire-it, që asht ky: «Kritik i shquem do t'ishtë një artist që të kishte shumë shkencë e shumë shije dhe t'ishtë pa paragjykime e pa smirë». Këta nuk don të thotë që Villemain ishte i paprekun nga smira, dihet, për shembull se aj vyejt për shkak të Cousin-it: por po të lexojmë Ligjeratën e cmueshme të tij, do të na bijë menjherë në sy kujdesi i madh dhe qëllimi për t'a spastrue kritiken nga cdo pjekje me smirën dhe për të tregue se ajo vetëm nuk asht bijë e saj, por as farësis i largët.

Edhe sot mbetet një farë dyshimi dhe hijeje mbi dritën e kritikes, kur kjo në ligjeratën e përbashkët merr një veshtrim cenzure.

Të gjithë sot e pranojnë se ka një mënyrë të paanëshme, të drejtë, të kethiellte, për të vrejtë e për të cmue, e vetëm kësaj i përket ndera me qenë themeli i kritikës. E kur thuhet mënyrë e

paanëshme, e drejtë, e kethiellte, nuk asht fjala për një mënyrë të ftoftë, fyese, të mërztëshme. Me vrejtë e me cmue asht e duhet të jetë e mundun jo dosido, simbas modes e pasjonit, por me një sympathi të singërtë e dashamirëse shpirti, që na ban të jetojmë një jetë të dylishuame, sepse, tue adhurue, ndiejmë hem vehte hem ata cka admirojmë.

Kritika asht moter e dashun e artist, asht pasqyra besnike e artist, asht zbuluemia e artist. E tue qenë moter, pasqyrë, zbuluese e artist, ka afirim të ngushtë me të: moter sepse ka tipare të gjashtë me të; pasqyrë sepse mban ngjyrt e tija dhe paraqet stemën e tij; zbuluese, sepse cfaqë thelbin e tij, sepse me të asht përzi që ma parë. Nuk mund të duhen njikoheshit kritika e arti, por nuk mund të duhet njena pa dashitë, me të e për të, edhe tjetrin.

Nga sa thamë del se kritika asht një vepër dashunije; se nuk mund të jemi kritikë, me gjith se ndonjherë nuk dallohen menjherë cilsitë e ndëldhuna.

Vepër dashunije don të thotë kontemplim, admirim, krenari dhe tregim i mburjes që i përket bukurisë: e pra një mënyrë e thellë së ndiemi, një mënyrë s'argumentuemi logjik, ma parë për t'a fitue vegimin tue e bamë vepër të shpirtit t'onë, mandej për t'a ngjallë në shpirt të tjetërku, kështu që të bahet një visar i përhapun në një mënyrë të ganishme në kedo që asht në mundun. Por vepër dashunije asht gjithashtu me mprojtë cdo gjë që asht e dashun, me lutue e me shkatrrue cdo gjë që asht anës e idealit t'onë.

Kritiku duhet të ruhet prej ironisë, sepse, kur tha një at i shenjtë i kritikës, Saint Beuve, «Prej së gjitha që poanave shpirtnore, ironia asht ajo ma pak inteligjenta». Këtu duhet të dallojmë një ironi nga një tjetër: vetë Saint Beuve nuk e t'a kishte thanë në një mënyrë të preme, po të kishte kurë ironinë e Sokratiit. Me një fjalë, tue lanë m'anesh ironinë që mund të ruhet dialektikë, e tue vrejtë tjetren që mund të qet polemikë, do të thotë me Saint Beuve-n, mjeshtër edhe në përformim e kësi arme, ironia nuk duhet përdorë vecse ndër rraza e rreme e për pakë coste, në kauzen e hapët, llogje të gjallë, sepër të cilën kritiku shkon tue u ushtrve. Kështu shpirtë e t'u qet të t'ishtëjen kavaljerit të kritikës, mjaft që forcen t'a përçinë mbas së gjitha rregullave së mira e vetëm kur t'a lypet.

Të shqyrtojmë t'ishtë pasojn tjetër në të cilën arrijmë: lidhjen e pandashme e ma mirë e thanë identitetin substancial të shpirtit kritik e të shpirtit artistik. Ndjekun e Victor Hugo's thonë: «Në fund të fundit Kritiku e poezi janë njëjta gjë. Trutë me vend e shndërrime në jetim, në frymëz e sikur stomaket e shëndoshtë e transforme në gjellë e gjallë, e poezi nuk asht tjetër vecse një kritikë në vepër». E Bene'to Croce: «Si mund të gjykohejt prej nesh ata që aq jashtë nesh? Si mund të gjykohejt me një vepërimitari tjetër ata që aq prodhim i një aktiviteti të caktuem? Kritiku duhet të jetë një gen i vogël, artisti një gen i madh,

njeni do të ketë nevojë për ndihmën e tjetrit: por natyra e të dyvet do të jetë e njëjtë. Për me gjyken Dante-n lypset të ngjitemi në lartësin e tij: empirikisht, këta kuptohet fare mirë, na nuk jemi Dante, as Dante nuk asht na; por në castin e kontemplimit e të gjykimit, shpirti i ynë bahet krejt një e n'atë cast na e Dante jemi një gjë e vetme. Në këtë identitet mbështetet mundësia që shpirtit t'onë të vegjë të jehonin njëjti me të mëdhejt dhe të smadhohen me ta në gjithmarrësinë e shpirtit.

*

Fusha e kritikës asht mjaft e hapët e sa ma shumë kohë të kalojë, aqë ma tepër ajo shtrihet. Jo vetëm trupnat fisnike, format e persosuna, kryeveprat, meritojnë studjim të thellë e plot dashuni, por edhe ata që në na duken si ma pak të shquem. Historia natyrore, historia civile, historia artistike nuk lajnë kurrë jashtë kujtave të vet, duen, përkundrazi, të rrokin gjithçka dhe t'i japin cdo gjëje të drejtën e nënshtetisë. Kush admiron disa fenomene të jetës së bimeve e të frymorëve pse i duken ma të kërthnështë e ma felgrues, duhet të dije se këta nuk u arritj vecse shkallë shkallë, modifikim mbas modifikimi, përshtatje mbas përshtatjeje, prej fenomenesh së maparëshme. Të dijs se si një gjë ka ardhë t'u formue, asht të thuesh njëjti sikur të dijs se cka asht ajo; asht e domosdoshme, së paku, për me dije cka asht, të dijs se si u formue. Kush admiron disa mishnime të botës mendore dhe esthetike, domethanë ndonji kryevepër të fjalës, të skulpturës e të pikturës, duhet të dije se ato u krijuen mbas sa stadesh qytetnimi, mbas sa përpjekjesh së mëdha, ndër të cilat morën pjesë sa artistë të vegjë e të mëdhej. Të dijs se si një tip i caktuem i formave esthetike asht përfutue, asht gadi sikur të dijs se cilët janë ekzemplarët ma të mirë t'atij tipi, për me dije se cilët janë, asht e domosdoshme, së paku, të dijs se si shkuen herë mbas here tue u përcaktue.

Këndej del se kritiku nuk mund të mos jetë një historjan. Tue mbete i palujshtë mendimi i Benedetto Croce-s, simbas të cilit arti e historia kanë një themel të vetëm, intuicionin, asht po aqë të vërtetë edhe se, me përjashtim të artist boshkohëtar, të sotem, cdo prehje artistike e kohës së kalueme, o pjesërisht o krejtësisht, do të na shkiste, po të mos ia delshim me mërrijtë, nëpërmjet të historisë, në qytetnimin e në jetën e dikurshme.

Gjuha, teknika, feja, filozofija, cdo gjë a dërron nga një shekull në një tjetër, nga një kohë në një tjetër. Nuk mund t'i shijojmë shkrimtarët grekë, latinë, të vjetrit t'onë e të huej, vec nga fakti se historjanët regjistruen e na mësojnë c'lypset për të kapërcye pengesat e gramatikës, të metrikës e të mënyrave t'ekzekucionit e të shprehjes, të besimeve, të ndiesive, të ndryshme nga këto që jetojmë.

Cdo kohë shkruen e përshkruen votvehten me disa karaktere. Të posacme në shifra; i përket kritikut të përdori historinë për të

shti në dorë mjetin për të shndërrue shkresën në gërma të zakonshme, m'e spjegue, m'e ndricue. Harti asht një galeri e pamatun veprash e kryeveprash të cdo kohe, të cdo vendi, të cdo illoji. Kritika asht udhëheqësja e urte e sjellshme që të futë në të, të keshillon e të mëson.

*

Që kritika duhet t'u përgjigjijet kërkesave të domosdoshme për përmbushjen e nevojave të lexuesve, asht tashma një gjë fare e arsyeshme. Kritiku duhet të jetë një udhëzues i vërtetë për amatorin o kërkuesin e parysun të vepres s'artist; në mënyrë që amatori o lexuesi të kënaqet nga zbulimi o shprehja e artistit, tue ndie në vetvehte po ato sensacione që artisti i ka dashitë dhe i ka shprehë.

Kritika ka një vlerë e një randësi jo ma pak të vogël se veptra e krijimit, e si njëna ashtu dhe tjetra duhet të përhilen në të njëjtin rrafsh të vepërimitarise njerezore të shpirtit. Mund të dallohen vetëm prej njata shka në realitet janë: vepër e fantazisë njëna, vepër ligjeruese (diskorsive) e logjike, domethanë kritike, tjetra. Veptra krijuese intuon dhe cfaqë, kurse ajo kritika formulon koncepte, sqaron idë. Kritika asht gjithmonë vepër sqarimi, interpreton, shpjegon, gjykon. Kritika asht shqyrtim i ndërllogjes së njeriut të pajisun mirë përball cdo fakti konkret që mund të paraqitet, asht shenji i ngadhënjimit të mendjehollësisë mbi jetën e njimendët, asht ndërrimi e përshtatja e parrasëme e njëj drejtëpeshimi të vërtetë n'ato caqe ideale që në përgavrën e errët platonike presin hymjen e tyne në botë. Asht në një fjalë të tjera, ushtrim polemik i bamë prej njeriut përball madhësis. Kontributi i mendimit e i ideve që një kritik i vërtetë i sjell qytetnimit e kulturës asht i kuptueshëm qartas e zotë mund të puthitet me praktiken kur kujton se ban kritikë po past një përgjigjëje të posacme në këtë larmë.

Prandej nuk asht të drejtë të quakush abasasi të ketë lexue një libër o një vepër, të parapsidëte të shpëlluem të veta, pa qenë i sigurtë në se me të vërtetë po ashtet të posacme për një gjë të tillë; sepse ma këta nuk e kanë qytetnimit të vërtetë një hije o diskriminim mbi kërkon e vërtetë, mbi atë që asht e vetmja që merret. Këtë emën Asht koha pra që secilli të merret me ata cka asht i zotë për bamë qytetnimit për tjetër, por për hir të ne sutor ultra cituadam të Plinit Seneca, mbi të gjitha, py shpërdorim asht e dam qytetnimit e shqyrtimit të kritikës, për të mos thanë të shqyrtimit të dijsit të njeriut të letravet. Pra duhet të vërtetë, njëherë e mirë t'i japim Cesarit ata cka asht e Cesarit e këta mund të tregojnë vetëm tue ua ndalue kritikën atyne që nuk e kanë kuptim o kësaj përgjigjësie, atyne që nuk i kanë cilsi të duhura për të bamë kritike.

Fadil PODGORICA

*E mbi t' manuskrutit buz' a'allorë
E ndër syt e shauem t' mjeçullit çmori
Me t' do të vëstet fjalat fardorë*

*E jermis: «O fmi, yeni vesht... a fmi»
ADA NEQRI: Stabilit - Mësuesja*

Mbas gadi nondë vjetesh nga botimi i romanit të vet të parë filozofik *Nga jeta në jetë-Pse?* (Dhori Koti, 1935, Korçe), Sterjo Spasse na dha këto dit një roman të dytë, *Aferdita*. Nondë vjetet që ndajne këto dy vepra, i lanë gjurmët e tyre pjekunije letrare e përvojë arsimore në faqet e këtij romani shoqëruar të ri, që asht pa dyshim vepra më e mirë e këtij lloji në letraturën tonë të re. Asht historija plot peripeci e njëj mësuesje së re, që lufton e përpiqet për prishjen e njëj bote praprike zakonesh e paragjykimesh, e orvatet për një botë të re, të përparueme, që në pikëzim e Spasses ka duket e realizimet e njëj bote ideale. Ky roman i ri ndoshta ma mirë mund të titullosh: «Jeta e njëj mësuesje shqiptare», ose «Një heroizem e heshtun».

Me një stil të thjeshtë e të kuptimshëm, shkrimtari kalizon e në të njëjtën kohë rrathë probleme fort të rëndësishme të jetës sonë; përshkruen, e njohësisht veni në pah anët pozitive e negative t'ambjentit ku shtellohet ngjarja. Për të parën herë një shkrimtar i yni guxon ta karrri kështu si Spasse drejt në sy realitetin katundar. Problemi i fshatarit e psikologjia e tij—rrathë tash sa kohë në letërsi e tjerë balkanike—merret e studjohet në të gjitha çfaqjet e tija. Dy janë botet që spikasin në veprën e Spasses: bota e fshatit e bota e arsimtarit tonë. Këto dy bote ndeshen në mes të tyre, në vend me ukoordinue e me u-shkri (sic do të ngjajë pak-a-shumë artistjalisht kahe fundi i librit). Gremina që i ndan asht e pakapërcyeshme. Këjo greminë trajtohet nga mos-besimi, fryt i një përvojë si idhuni i katundarit drejt gjithshkafes shka mban erë qyteti, e nga mospërfillja e të të shkolluëmvet ndaj botës së ultë fshatare. E pra këjo botë fshatare asht ajka e pilastri ma i fuqishëm, në mos i vetëm, që mban ndërtesën tonë. Gremina asht. Këto, Spasse, në vend me e shmangë, përkundrazti, e analizyn, i ban tue e thanë me një termë mjeksore—diagnozen. Por dikush asht, ose së pakut duhet të jetë, që rreket me e mbushë këtë greminë. Asht Aferdita, mësuesja e njome, që, e pajisun me kulturë të re e me ndjenja të reja, shkon n'atë fshat të largët e të braktisun të Grykasit, me filluëm aty së parit karrierën e andrueme, me dëshirë në punë e me vullnet në detyrë. Por... c'ndryshim midis shpresave të saja e realitetit! Sa larg andrrimet e përfityrimet nnonë përball

njimëndsis ndrydhëse të Grykasit! Nuk asht vetëm kontrasti midis jetës shkollorë e asaj reale që odo i ri takon fatalisht në shkallën e parë të praktikës. Asht dishka ma tepër. Asht një atmosferë që shtypë entuziazmin, një atmosferë e papërfytyrueme, e eger e dëshpruese. Këjo asht atmosfera që gjen Aferdita Skënderaj, e cilla nuk ka tre-katër muaj që ka marrë maturën në Normalen femnore të kryeqytetit. E vësjun, por me shpirt idealist e me vullnet të mirë, vajza e re shkon në katundin e humbun për të vu në shërbim të gjendjes fshatare dijen e marrun po për këtë qellim gjatë aqë vjetësh shkollorë. Por, —këtu asht para njëj të papritun; kështjelli andrrash i projektueve të saja sodomet me një herë, ashpërsisht, e ajo merr të parin pagëzim nga realiteti:

«... se nëpunësit kurdohere vijnë për të na rjepur!—. Këto janë fjalët e para, e para shprehje mosbesimi e atyne, të cillve ajo ka ardhë me n'ndritë mendjen. Këjo shprehje e parë negative e pritës së fshatit, ndiqet prej së tjerash; dhoma në të cillën e përbyjnë asht e mjerë e krejt e zveshun. Gjindet e fshatit s' e avisin, mun e largojnë e e përbyzin. (Vetëm ma vonë ajo do ta marri veshit pse, e do ti perligji). Natyra asht e shkretë, monotone e e pabukuri. (—Ku asht magjia e natyrës arbnore këndue nga Naimi e Fishta, vargjet e të cillëve vajza i kinë nxanë përmendsh n'Institut?). Shkolla vëç ka emnin të kullit, pse në të vërtetë asht një «mizerje me xhufkë» si nga ndërsa si nga orendit. Nxansit... oh, nxansit janë kulmi i dëshpërrimit të saj: verdhanikë, me malarje (edhe pse në mal), të n'vite, të pakrehun me pua në fytyrë e në shpirt. Ky kontakt me mal me nxansit i a heqë edhe ma të mbramen shpresë, i capënten kështu edhe shumë plagë të reja e shumë skaje tjerë negative të katundit. —Tue marrë shkas nga këto mësimë të përditshme e nga nonji pjeke sporadike e vashës me nonji fshatërkë, shkrimtari venë në duke, me mjeshtri të rallë, këto pika:

- 1) realitetin tanë katundar;
- 2) kontrastin midis mënyrës së edukimit nën kokaq të peda gogjis së vjetër me methudhën e reja të hyjmës moderne;
- 3) të pamjaftuëm e përgatitja në shkollë të normalistave tanë për kahe ana praktike e punë së tynë t'adhshe.

Nga të trija këto ajka, ajo ma e interesantshmjia asht padyshim pika e parë, e realiteti i yni katundar.

Tue e pasqyruar vetë me ty sy të parë për kohë të gjatë si mësues, Spasse e njeh mirë fshatin tonë e njeh në të gjitha pamjet e tija. Në e më të vërgjet t'adhsites, ay rriprodhon faqe autobiografike të jetës së tij. Janë aqë të denduna ku vëç n' e rrallë ndritë pakë e varan e mbresëvet të trishita, një përshpirtje e knaqime... Katundit yni asht i vorfën; e katundarët ignoranta. Në mendjen e një kanë nxanë vend, q' prej shekujsh, do besime prapanike në një njena anë vobegësija ekstreme e

jetes; nga tjetra mosperfillja e botës së jashtme, shkaktojnë që të ngelin vijueshem të ngulituna në mendjet e pashvillueme.

—E shka mund të bajë ditunija në një vend ku mungon deri sapuni?— pvetë me deshpim vedin mësuësja e re. Jo vetëm. Por, një të kuptuem apathik i jetës u ndalon katundarëvet të fusin si duhet në perdorim e të shfrytëzojnë edhe ato burime të natyrës që i rrethon. Nga këjo gjendje e nga ky të kuptuem statik nxen fill mjerimi, paditunija e mosbesimi i tyne. Për ta keqsuem ma tepër këtë gjendje, ka ardhë edhe sistemi burokratik i qytetit, që për Grykasin s ka bamë tjetër vec mbledhjes së taksove e nga i cili Grykasi njëh dy persona: tagrambledhsin, që vjen nga Korca e mësuësin e përparëshem, Z. Remen, që jeton parasitsh. Asnji mjek s ka pa kurro këto vende, e të smutët i besohen fallit të njëj mniastares rrenacake, që shfrytëzon mirë mjeshtrin e vet.—Teto Katua nxen vendin e mjekut e nuskat e saja ate të barnave. Tue qëndrue punë: kështu, kuptohet lehtë pse fshati s i besonte korçarkës së re. Këjo, tue mos u-knagë me mbajtë gjatë të gjithë javës fmit në shkollë, pa u lanë as kohën e lirë me kullo të dhentë, kërkonte, për ma tepër, nga fshati, që ky të ndreqte edhe shkollën e këtu të binte edhe vajzat... Pikerisht në përshkrimin e konsiderasjonit t'ultë që ka fshatari i ynë (e, besa, s i len gjatë mangët as qytetari i krahinës!) për femnen, Spasëja dëftohet veshtrues e njohtës i thellë i ambientit që pikëzon.

Edhe piken e dytë, Spasë e rreh me njohtë t'argumentit e me përvojë. Asht kontrasti midis dy mënyrëvet edukimi. Në Grykas ka qenë mesues Z. Rema, që paraqet tipin e mesuesit të herëshëm shqiptar (ay vetë porsa me një fillorë) me mustaqe të mdha kërcnuese, me fytyrë të vrantë e me dojak në dorë. Dajaku.—që mjeti ma i mirë, ma i shpejti, ma i sigurti, e gjat për tu shenue—ma pak i mundimshem, me të cilin Z. Rema u mësonte shkrim e këndim camerdhokëvet të vegjell Z. Rema nuk ishte vetëm: përkundrazi, ay ishte ma e mbarmja "bërë e kavallit". Mbi të, Kryetari i Komunes, ende permbi, Inspektori e edhe ma nalt, të gjithë veprosjin tue ndjekë gjurmën e njëj burokracie pedante që mbyët mirëkuptimin e ndërmarrjes krijuese. Por vajza, që në sallat e bardha të Institutit të kryeqytetit, u rikracojë pedante që mbyët mirëkuptimin e ndërmarrjes krijuese. Por vajza, që në sallat e bardha të Institutit të kryeqytetit, u rikracojë pedante që mbyët mirëkuptimin e ndërmarrjes krijuese. Por vajza, që në sallat e bardha të Institutit të kryeqytetit, u rikracojë pedante që mbyët mirëkuptimin e ndërmarrjes krijuese.

Aferdita, e re në moshë e e re në shpirt, asht kundër kësaj bote prapanike. E si Aferdita, filiza të tjerë të rij,—të rralle me të vertetë, por të pajisun me vullnet e me zell,—të shpërndam në katundet e largëta, dardhin punën e tyne—me zëritun pak mendet e atyne...—që kanë nevojë për dije e për liri...

Por, vec të gjitha pengesave tjera, mësuësja e re ndin se ka

pengesa edhe në vetë edukimin e në kulturen e saj. Asht pika e tretë e rrahun edhe këjo mjeshtrisht në këtë roman të Sterjo Spasës. Mësuesit e mësueset tona janë të popërgjegjshur për njohtjen e saktë të realitetit tanë katundar. Kanë shumë njohuri teorike, por pak praktike. Gjatë viteve të shkolles, të ushtrimeve e të hospitimeve, kurkush s e përgatiti mësuesin e re, e askurrkush s i prospektoi veshtrësit e realitetit. Mësuesja dëshpërohet. Por e mban dashunija për punën e nisun e nxitja për gajret që profesori i vjetër i con nga Tirana.

Ndërsa në pjesën e parë t'Aferditës St. Spasë ka ndjekë gjurmët e realizmit, në pjesën e dytë ay ndin nevojën me i veshë paysage-it e veshjeve pamje idealistike. Kështu në vepren zbret ideus ex machina. Në se deri tash heroïna ka qenë e vetme kundër njëj bote së tanë (ky kundërshtim i ka dhënë jetë e interesim të vecantë romanit) tash shduken pengesat e në Aferditën deperton e jashtë-zakonshmja. Punët tash rregullohen ma së miri e gjithshka rrshqet drejt realizimit të dëshiruem. Grykasi shndrohët magjikiht në një fshat puntuer ku të gjithë punojnë së bashkut me liri, me harë, me gëzim e kang e valle... Por, kuptohet lehtë se këtu Sterjo pushon të jetë përherë në njëj bote reale. Qysh këtu, në roman vrehet mungesa e qytetit e në këtë dukë të re nuk njihen më veshjet e para. Këtu i qëndrimëve, shtjellimi i ngjorës, pamja e veshjeve tash s e kanë më natyrësin e pjesës së parë të Aferditës. Shkollat shndrohët në poet që i këndon njëj vegimi t'ardhshëm. Kështu këtu?—Ka dy shpjegime: o shkrimtari, tue kujtuem prototipin e krijuet kundër ngjyrave të zeza me të cilat ishte paraqet jetë në Pse? (kq. Rev. Rilindja e Korçës, Viti i II, Nr. 15, H. 11), desht këtë herë me dhënë një vegim optimistik t'saj,—ose desht ta ngjërë në lartësin e idealit vizionin e shpallës t'ardhshme pikëllat që ky idealit të jetë udhëheqje e pikëllat t'ardhshme s'arritis sotë arsimore. Në lidhje me këtë hamendë e fundit, duhet përhendë se këjo jetë e ardhshme, për Spasën, duhet të jetë mburrungun e asaj shka ma të mirë e ma pozitive ka të keqsuemja i tradisjoni i ynë.

Kayrë nga pikëpamë psikologjike, veshët e tjera të Aferditës kanë një karakteristike për t'u ngjy rë: u mungon një botë e tyne e mbrendëshme e gënjtore e shpirtit, me të jashtme s janë fryt i njëj vepri t'mendues, por rrëqet e njëj zakoni. Të vrehen, në lidhje me këto, gjehtë Inspektori i ato të Xha-Vasilit etj.

Sikur t'Pse? i-hit, t'Aferdita duk i mungojnë përshkrimet e bukura e të interesatshme folle e sike. Për t'u-shenue mbi të tjera e kremtja e Shqipërit etj. Vajza famëmadhe e petritëvet të Shengjergjit, ngjimin e biontë me të cilat dashunija përmbushet e amshueshme e e dhimbshme, nën kërcënimin e pushkës së pleqvet: brezni që lindë, brezni që prendon...

Romani mbyllet artijshialisht me martesën e Aferdites në mes të kangës e të valles së grykasvet...

Keshtu merr fund historia e përpjekjeve dhjetëvjeçare të një mesuesje së re, që sheh në fund - së pakut në roman, - e knaqun frytin e punës së saj: vetëmohimi i saj martiri ngrihet në heroizëm e heroizmi në punë pozitive.

Gjuha e veprës asht e pasun, këtë herë «toskerishte (jo) e elbasanizuar», lehtësisht e ndikueme nga e nenfolmja e Korrës, me trajtat e saja dialektore që, në vend me e prishë, e bajnë ma të tërheqshëm stilin.

Vetëm neologizmat që përdorohen shpesh mbesin gjithmonë pjesë e pa-asimilueme nga biseda e gjalle.

Një herë kapë në dorë, libri s'leshohet më deri sa s'kemi mbrijtje në faqen e fundit.

Gemal DRACINI

PROBLEMET TONA SHOQNORE

Mbulesa e grues

Invazjoni i Shqipëris prej Turqve, midis fatkeqsive tjera, na solli edhe atë të mbulesës së grues që adoptoi fen muslimane. Rrethimet e kësaj fatkeqsije duken përhërë ma të mdhaja kur të mendohet se peçja ka qenë dhe pjestërisht vashdon të jetë nga njena anë një brengë për gruen në çdo pikëpamje dhe nga ana tjetër një fare dobësimi kombëtar.

Parlamenti shqiptar, me një ligjë të votueme në 1937, deshfi me e shëruë këtë plagë të madhe të një pjesës së kolektivitetit tonë shoqëror; por, për shkaqë të mbrendëshme e të rrethanave të dituna ndërkomëtare nuk i u mbërrijtë plotsisht qëllimit të deshiruem. Problemi vashdon të jetë edhe i pazgjidhun dhe si i tillë prestohet për studim.

Këjo çastje ka për në randësi, prandej do mundohemi ta paraqesim në të gjitha aspektet e saj: 1) Origjinën e mbulesës së grues përgjithësisht 2) gjendjen e grues muslimane shqiptare para dhe mbas votimit të ligjës me d. 9.3.1937 e reaksionin e shkaktuem prej kësaj ligje, dhe 3) zbulimin definitiv të grues muslimane shqiptare.

1) - Origjina e mbulesës së grues përgjithësisht

Mbulesa e grues nuk ka një origjinë fetare, dhe aq ma pak muslimane. Asnjë dispozitë e shprehët e kuranit nuk urdhnon muslimin e ftyrës të grues. Dhe si mund t'ishtë e kundërt kur dihet që Muhamedi bani aqë reforma në favor të emancipimit të grues me gjithë që gjatë udhës së tij gjeti një reaksion të fortë nga zakonet? Nga ana tjetër nuk kishte asnjë arsye të v. t. i vende grues një brengë të re mbi ato që kishte, kurse n'Arabë zakoni i grues nuk ekzistonte fare.

Historikisht asht e dijtun se zakoni i mbulesës asht shprehjes së grues prej burrit ka ekzistue në Lindjen Afërme (Përsi Siri, Irak) shumë kohë para përhapjes së fent muslimane. Aristokraci e këtyne vendeve ishtë njon i njononun mbulesa e grave nëpër hareme dhe fshqja e njone prej burave të tjeve, d. m. th. jo gjini ose krushqi e afërme.

Mbas okupimit të Lindjes s' Afërme prej fuqive ushtarake të muslimaneve t' Arabisë, dhe përhapjes së fent në këto vende, ndodhi edhe aty që fenomeni shqëruer të shjet kurdoherë: kur i munduni ka traditë zakonet në të fortëse mundësi, në vend që të mundunit t' impononë zakonet e mundësit, i imponohen përkundrazi këtyne të fundit zakonet e mundunit. Arabët muslimanë nuk i u shpërngen dot këtij rrugë të shoqëror. Popullatat e Lindjes s' Afërme, ma të kulturuen ma të pasuna, ma të forta nga pikëpamja e zakonit, i imponuen fës së re zakonin e mbulesës së grues. Dhe si fent muslimane ma ndërduert e aristokracisë këtyne vendeve, kleri muslimanë ra nën e mbulesës së grues e transformoi në dogëm fetare tue i paraqitë besnikëvet, përkundra dispozitave të Kuranit, si t' dënueme prej Profetit.

Romancier në vështirimin ma të thellë e ma të hapët të fjalës, asht vetëm geniu ençiklopedik, artisti universal, i cilli (e këtu hyn në punë mënyra e punës e sasija e vehtjevet) krijon një kozmos të ri, e pranë botës së njëmendët vendon një botë të veten, me tipa të veitë, me qendër të veten randimi e me një qell me hyji të vet; çdo vehtjeje, çdo fakti, i përshtatë aqë gjana nga vehtja e vet sa, me i ba tipa të njëmendët jo vëç në syt e tij por edhe para syve tanë.

S. ZWEIF: Tentativë për një tipologji të shpirtit
Tre Mjeshtra — Batisac

II) — Gjendja e grues muslimane shqiptare para dhe mbas hymjes në fuqi të ligjës d. 9.5.1937 dhe reaksjonet e ndryshme të shkaktueme prej kësaj ligje

Më një herë mbas okupimit të Shqipërisë nga turqit, një pjesë e ndishme e popullsisë shqiptare adaptoi fenë e sundesit. Së bashku me fenë, u imponue ndër qytete dhe ndër katundet afër tyre edhe mbulesa e grues. Kurse ndër malcit, grat shqiptare, krenare dhe lirisdashëse, nuk u mbuluen. Prej vitit 1920 e deri me 1937 pati vend në Shqipëri procesi i kundërt i sa u tha ma nalt: në qytetet e Joskenis dhe në liranë, gjatë kësaj periudhe një shumicë grash muslimane hodhen poshtë gjecit me inisjativë të tyre. Kurse në Veri, me pak përjashtime ky proces përparimi nuk u ha aspak ose fare pak.

Këjo ishte gjendja e gruas shqiptare muslimane në kohën kur u votue ligja me datën 9.5.1937 me të cilën urdhohej zbulimi i fytyrës së grave. Kësaj ligje kleri musliman jo vetëm që nuk i bani asnjë reaksion kundërshtim, por përkundrazi dha personalitete fetare me randësi i lëshuen një deklaratë me shkrim mbretit Zog, inisjator i kësaj ligje, simbas të cillës nuk ekzistonte asnjë pengim nga pikëpamja fetare që grueja muslimane të delte jashtë me fytyrën të zbuluet. Reaksioni i vertetë kundër ligjës në tjalë u ba në Veri të Shqipërisë e sidomos në qytetin e Shkodrës nga ana e borgjezisë së pasun, e cilla preferoi që të mbyllete grat për jetë nepër shtëpija se sa t'i lejonte me dalë jashtë me fytyrë të pambulue. Por sidoqoftë, ligja, tue mos hasë në asnjë kundërshtim me vlençet, u aplikue deri ditën që ngjau okupacioni italian i prillit të 1939-ës. Mbas kësaj date ligja përparimtare u hodh në shport dhe grueja muslimane në Veri të Shqipërisë vuji persëri çarçafin në krye.

III) Zbulimi i grues muslimane shqiptare

Grueja e jonë muslimane duhet të zbulojë fytyrën për të shenue hapin e parë të marrjes së saj pjesë në jetën tonë shoqërore, sepse ndëja e saj e mbyllun përveç së damton së pari atë, damton, pastaj, edhe interesat e vendit. E damton atë, pse tue u mshfetur qysh e vogël ajo nuk ka mundësi me përfutue prej të mirave të arsimit. E në të vërtetë asnjë prej vajzash muslimane të ndryeme nuk ka pasë mundësi të bëjë me tepër se pesë klasë shkollë fillore. Nga ana tjetër të ndejnt e ndryme asht në dam të shëndetit, të konstruksionit fizik të grues, që u prestohet kështu ma kollaj edhe smundjeve të ndryshme. Këto për të tanishmen. Në t'ardhmen, kur të vijë koha e martesës, vajzat e ndryme do ta ndijnë damin ma të madh; sepse djelmët e rij-të klasës së tyre shoqërore që do të kenë mbarue një shkollë të mesme ose studime të nalta, kanë me pasë shumë të veshtirë me u martue me vajza që s'do të kenë pa kurrë. Të merret me mend për shembull se sa dam të madh do t'i bahet vajzave muslimane të Shkodrës sikur shumica e djelmëve të Shkodrës intelektuale të martoheshin me gra të hueja ose prej qytetëve tjera të Shqipërisë.

Mbulesa e grues damton edhe interesat e vendit nga shumë pikëpamje. Pikëpamje, mbulesa e grues u ka dhanë shkas shumë të huejve me na paraqitë si popull e vend prapanik, tue e mshfetur thezën e tyre mbi nonjë fotografi të nonjë grueje shqiptare me

çarçaf a me ferexh e si *gogol*. Pastaj mungesa e arsimit të një pjesë të madhe të seksit femnor që përbahej prej grash muslimane të mbulue me do t'i sjellte një dam të madh seleksionimit intelektual të vendit tanë, në rase se edhe në të ardhmen një shumicë grash muslimane do të vashdojshin me mbajtë peçen. Sikundër në lamin ekonomik konkurenca përmerishen ofertën e gjanave, ashtu edhe në lamin intelektuale shumica e konkurencave përmerishen klasat drejtuese të njëj shteti të qytetuen. Nuk mund të ketë në Shqipëri konkurençë intelektuale të fortë të seksit femnor, në rase se një pjesë e vajzave muslimane do të rrihshin të mbylluna nepër shpjtat e tyre.

Grueja muslimane do të zbulohet. Nuk mund të bahet ndryshej. Në qoftë se vendi i ynë do t'eci kahë përparimi, nuk mund të lajë një numër të madh grash pa marrë pjesë në shvillimin kulturuer dhe ekonomik në t'ardhmen. Që të përparojmë edhe na si kanë përparue vendet e tjera t'Europës, duhet që të gjithë Shqiptarët, burra e gra, të madhajt e të vogjëjt, t'i përvishemi punës tue lanë më n' anë përtacin dhe zakonet që pengojnë punën. Në rastin konkret duhet të shdukim mbulesen e grues.

Mënyrët e arrijtes së këtij qëllimi janë dy: *inisiativa e t'interesuemve* dhe *forca shtetnore*. Për ne nuk asht e pamundun që mos ti arrihej qëllimit me inisjativën e t'interesuemve. Do mjaltonte që disa persona me vullnet të mirë të klasave drejtuese të qytetëve të Shqipërisë së Veriut, të merreshin, përsipër, të bënë barrë dhe t'u shpjegojshin massave se mbulesa e grues ka qenë zakon i disa vendeve të hueja; pra, zakoni i mportuen në t'ardhmen prej Turqisë dhe se ky zakon nuk ka të bajë fare me besimin musliman. Këjo inisiativë mund të merret edhe prej vetë klerit musliman, mbassi mbulesa e grues asht në kundërshtim të dukshme me trymen liberale e përparimtare të Kuranit, sidomos me qëllimet e Protetit, i cilli, ka përkrahë gruen përkundrazi zakonet t'asaj koha tue parapa në, librin e shejtë, dispozita ligjore për mbajtjen saj. Kleri musliman, po të donte me ecë mbi gjumet e Protetit, duhet që ay vetë të merret në dorë flamurin e përparimit. Në të raste ay nuk do të bante gjë tjetër veçse të m'konte opinionin publik musliman mbi përmbajtjen e saktë të Kuranit mbi çështjen në diskutim.

Mënyra tjetër për zbulimin e grues asht përparimi i forcës shtetnore. Ky tagër i sovranitetit u përdor me ligjin d. 9.5.1937. Na jemi të mendimit që ky ligj duhet të t'aj rishizat posa të stabilizohet qetsija e shprehendme në rase se deri n'atë kohë t'interesuemt vetë nuk kanë hjetur poshtë peçen.

Tue përfundue, propozojmë t'interesuemt: të formohet një shoqatë muslimane për zbulimin e grues e cilla të ketë për qëllim:

- 1) që të çalojë me aqë kështimesh shfajshjen e atyne vajzave që ende nuk kanë vu peçen mbi fytyrë dhe
- 2) që të apë ndonjë materijal të gjithë vajzave muslimane që kanë me zbulue, tue i dergue nepër shkollë e tue u prokurue mjete e njëj edukat, me të përsos.

Ma së fundi, duhet të vëndemi fashma se koha e peçes ka prendue. Gjykojmë pra asht ndër për ne që ta lamë vetë këtë zakon të mbrapësht e të damshem për interesat tona. Mos të presim që peçeja të hjetë me pahir prej forcave të Gjindarmëris.

Për kujtime

*Për kujtime s' paska shëmbje,
Paska lot e paska dhëmbje;
Në bërtham' të këtij loti,
Kërkoj gjurmat e një motti.*

*Mot o mot që mbete pas,
Më ty dua që të flas;
Të të vihem pas e pas;
Sa të plas e të gajas.*

*Jam xhindosur nga një mall;
Pra me syt që kam në ball,
Nuk vështroj atë që vjen,
Nesër ditën që më vlen.*

*Po vështroj atë që shkoj;
Dhe kërkoj, kërkoj, kërkoj;
Mu në sqep të një pullumbi,
Kërkoj këngën që më humbi.*

ALI ASLLANI

ÇASHTJE MJEKSORE

Tuberkolozi dhe martesë

PYETJE. A duhet të bahet martesë prej një djali
a vajze të prekur nga tuberkolozi?

Para se 'i përgjegjem kësaj pyetjeje, që çdo njeriut i vjen në mend, le të shohim se ç'është tuberkolozi, si ngjitet dhe si trashigohet.

Tuberkolozi është ajo sëmundje (affection) e cila prodhohet prej akcionit patogenetik të një varieteti specifik bakteresh e pikërisht prej bacilit tuberkolar, i zbuluem prej Koch-ut.

Këta bacile gjenden në të gjitha format tuberkolare pulmonare, në mushkëri dhe në ballgam, si edhe në të gjithë organet të trupit të sëmurët prej tuberkolozit.

Përhapja e bacilit të Koch-ut është jashtzakonisht e madhe, sepse në të gjitha vëndet e botës ka njerës të sëmurët prej kësaj sëmundjeje. Disa statistika na kallzojnë se një e tetta e popullsisë së botës vdes prej kësaj sëmundjeje; numri i njerzve të infektuem është edhe më i madh, statistika të sigurtë të anjtomatologëve vërtetojnë se 80-90 % e kufomave të seksionueme të njerzve të shëruem janë me tuberkolos, këto statistika dhe këto përqindje kallzojnë predispozicionin e njerzsis për t'u sëmurë nga tuberkolozi.

Mënyrat dhe rrugët e infektimit të organeve të njeriut prej këtyre bacileve janë të ndryshme dhe të shumta.

Randësija më e madhe i duhet dhënë pështyes së ftozikut. Nji tuberkolos mbush ajrin kur koka me një umër të madh pika ajri, që përmbajnë bacile tuberkolare, të shpërndahet thithien prej njerzëve aty afër. Ky lloj infektimi duhet të merret në konsideracion, sepse është një infektim direkt dhe imediat; kështu spjegohet infektimi prej gruaje të sëmurë që shpeshherë i infektim qe shërbej në një për spitalë ku ka tuberkolozë.

Hyryra në këtë rast është ajri që i shpërndahet.

Rastë të ralla infektimi nga drgja mund të shkaktohen prej plagësh e gërvishesh të vocka të lëkurës, të thërrime mikrobi ose jep nji tuberkoloz të lëkurës aty afër, ose i transportuem larg me anën e korentit limfatik, të gjatë e limfatike që të afërta jep atje lezione tuberkolare.

Nji rrugë tjetër e dhe i njëllojtë i infektimit të bacilit të Koch-ut është aty rrugës së shqumuese, ku ka randësi transmentim të sëmundjes nga shërbëtorët e shërbësve. Në këtë rast mjeti transmetonjës është qumështi i gjalpë.

Po i la në heshtje organet e tjera të transmetimit të tuberkolozit, tunc qëndrë qëllim i vetëm praktik.

Me gjithë se rrugët e të përhapurit të sëmundjes janë të shumta dhe mundësia e infektimit shumë e madhe, do të duket si një mrekulli që jo të gjithë njerëzit të sëmohen prej tuberkulozit. Ja pse: për shkak të shvillimit të kadalshëm të bacilit të Koch-ut kur të ketë-hy në mushkëri, të cilët shumë herë nuk ngjitet lehtësisht edhe pse në shumë raste probabiliteti qiten jashta organizmës para se të ngjitet.

Nji tjetër faktor me shumë randësi është predispozicioni individual. Si për një shumicë sëmundjesh infektive ashtu edhe për tuberkuloz, duhet të admetojmë një ndryshim të predispozicionit që kanë njerëzit për tu sëmundur. Vetëm një pjesë e atyne që janë të ekspozuem sëmohen. Ky predispozicion, mbi të cilin janë baba sa e sa diskutime nuk dihet se në ç'ka konsiston. Nuk është e qartë, që predispozicioni të ketë lidhje me përhapjen kimike individuale të serum-it (të langut) të gjakut. Shumë herë predispozicioni me u smue prej kulufuske shihet në një trupor të lightë e, çka asht ma tepër në disa vëçori të jashtme të trupit (habit exterior-petku i jashtëm) si p. sh. forma e kafazit të gjoksit.

Ky petk fizik gjindet simdomos në ata persona, që vijnë prej nji familjeje ku ekziston smundja dhe asht shprehja speciale e predispozicionit familjar.

Përveç kësaj, shum influenza damtuese, që parandë kujtoheshtin si shkaqe tuberkulozi, sot mund të themi se ato e shtojnë ndoshta predispozicionin nga sëmundja, sikurse mundet të jenë ushqimi i keq dhe i pa mjaftueshëm, ajri i prishur, sëmundje të randa, pjellja, vobeksia ose shkaqet morale, por nuk mundet kurr ato vetë me përfutë sëmundjen. E vërtetë asht edhe se nji trup i lightë nga shkaku i nji sëmundjeje të randë, ka ma pak mundësi të përballojë bacilin e Kochut se sa nji trup i shëndoshë.

Alkoholizma kronike p. sh. e shton mundësinë për t'u sëmundë nga tuberkulozi: pijaneet, me gjithë se janë të shëndoshë në trup, nji pjesë e madhe e tyne vdes prej kësaj sëmundjeje.

Shum sëmundje, që parandë kujtohet se mbarronin në tuberkuloz, janë ato vetë të nji natyre të tillë. Ky opinion vlen për sëmundjet e gjandrave — sëmundjet limfatike — (scrofolos — gungat), për sëmundjet e eshtnave si edhe për shumicën e pleuritëve primitive.

Por faktori me nji randësi të veçantë asht predispozicioni hereditar (trashëgues) familjar. Sa ma tepër të penetrujmë me pytyet tona, aq ma tepër do të sigurohemi se fiziku që pyesim ka ose ka pasë në familje prindët ose vllaznit me këtë sëmundje.

Trashëgimi i tuberkulozit i ka dhanë shkas sa e sa studimevet, theorieve e kritikave nga ana e dijetarëve të shkencës mjekësore. Kujtohej, parandë, se foshnja e nji babe ose e nji nane tuberkuloze lente e tillë, pikërisht si foshnja e nji çifti sifilitikësh. Por s'ka asnjë analogji ndërmjet tuberkulozit e sifilitit.

Fëmija e nji sifilitiku në shumë raste lindë me shenjat e sigurta

sifilitiku, në sa ajo e nji tuberkulozi, nuk mban kësi shenjash, pse tuberkolozi kongenital me këtë feshndon (mbarsë) ovulin dhe i rallë.

Shkencëtarët e ma parshëm për me vërtetue se tuberkolozi trashëgohet pikërisht si sifilizi, umbështetshin në dy teori:

1) Trashëgimi nga baba. — Spermatozoidi (sperma) infektohet prej bacilit të Koch-ut dhe i tillë feshndon (mbarsë) ovulin (voen e gruas). Rjedh si konsekuencë se fëmija infektohet qysh në bark të nënës e prandëj lindë me sëmundje. Por, u vërtetue se këjo teori ishte e gabueme, pse spermatozoidi, që asht nji celule, vdes po t'infektohet prej mikrobrit tuberkolar, prandëj s'ka mundësi fekundimi.

2) Trashëgimi nga nana as transplacentaire. — Kujtohej se bacili i Koch-ut përshkon placentin (shtratin e fëmijës) e infektion foshnjën e cila kështu lindë tuberkuloze. — Askush nuk e kundërshton teorinë transplacentaire, por rasët e transmisjonit të mikrobrit janë të pakta. Gjeja e nji ultravirusi që përshkon placentin, e përforcon këtë teori por roli që lot ky i fundit për kalim të sëmundjes asht rre i vogël.

Nga prova të sigurta dihet se fëmija e nji çifti tuberkuloz len, në shumicën e rasave, i paprekun nga tuberkulozi dhe i vëçuem prej prindërvevet rritet i shëndoshë me gjithë se asht ma tepër i predispozim prej këtë smundje se sa fëmijet e nji çifti të shëndoshë.

Cilat janë konseguencat kur njeni nga bashkëshortët asht i sëmundë?

Me martesë, goft i prekun burri ose grapa konseguencat e hidhuna të smundjes randojnë mbi prodhimin mbi shokun e paprekun dhe mbi vetë të sëmundur.

1) MBI PRODHIN: mbasi pama se tuberkolozi trashëgohet për kontagjon dhe se trupi i tij asht i pregatitur për nji sëmundje të këllitë, le të shohim tani disa statistika e kompilimeve prej Leon Bernard-it e shkollës së

a) ndër 124 fëmijë që mështitë të prekun nga tuberkulozi:

- 95 raste të infektuem nga nana
- 20 raste të infektuem nga baba
- 3 raste të infektuem nga familja e të largët por banue sa të e shtëpi me foshnjë
- 6 raste të infektuem nga shërboret ose nga nutricet.

b) ndër 271 fëmijë:

- 151 prej burrave
- 117 prej babës
- 13 prej personave të

c) ndër 376 raste:

248 prej nanës

79 prej babës

13 prej njerit e tjetrit në të njëjtën kohë.

Si shihet nga këto statistika, foshnjët e quqështit janë ato që ma tepër janë objekt infektimi se çdo moshë tjetër, tue e marrë smundjen nga nana, baba, o nga persona tjera që i rrethojnë. Këjo kuptohet lehtësisht. Foshnja që porsa ka fillue me bjehtë hapat e para, ka një ambient shumë të ngushtë, e ky ambient asht ay i familjarëve të vet. Kur foshnja filon nga mosha, atëherë ambientit të ngushtë familjar i shtohet ay i shokëve të shoqëvet të foshnjës, i kojshijvet etj. Prandaj, sa ma tepër që ritet aqë ma tepër i shtohen, veç ambientit familjar edhe mundësi të reja infektimi.

Fola për moshën foshnjore si objekt infektimi. Por nuk asht vetëm këjo moshë që i presthohet depërimit të smundjes. Edhe i rinj prej 18-30 vjeç asht shumë i prkshëm. Në pleqni sëmundja shfaqet rrallë, por ka raste shfaqjeje edhe në moshën e shtyme.

2) MBI BASHKSHORTIN E PAPREKUN PREJ SMUNDJES. — Përqindja e infektimit prej njerit shok të jetës të tjetri shkon prej 5% deri në 10% dhe mund të shduket krejt me pak masa preventive. Veç se një jga asht për tu vërejtë. Shumë kohë mbas vdekjes së bashkeshortit të smuget çfaqet sëmundja tek bashkeshorti tjetër. Këjo shfaqje tek tjetri, ndoshta nuk asht rezultati i njëj kontagjioni direkt se sa të zgjuemut, të celunit e njëj forme tuberkulare të vjetër si rezultat i mjerimevet dhe i halleve të shkatërme nga vdekja e shokut të jetës. Lodhjet prej kujdesesh të zellshëm për kohë të gjatë, torturat për sa vijon sëmundja e shokut, idhnimi, humbja e gjumit dhe oreksit mbas vdekjes e gjatë sëmundjes, hallet financiare, ndrrimi i gjendjes së përgjithëshme, dhe mjerimet që rrjedhin nga vdekja, janë të gjitha këto arsye të forta për të pregatitë fushën adapte për njëj-tjen e njëj smundjes së këllillë.

Por këta faktore morale, shoqërore e financiare randojnë ma fort mbi gruen se sa mbi burrin. Gruaja vuen ma tepër se burri jo vetëm me zemër, por edhe fizikisht një të mbetunit e vejë. Pra, me gjithë se kantagjioni për të mdhajt asht eksepsionalisht i rrallë, duhet që përpara se me lejuem një martesë, mjeku familjar të marrë parasysh konsekuencat morale, shoqërore e financiare që do të rrjedhin nga një familje e themelume prej pjestarësh që vuenë fizikisht materialisht dhe moralisht.

3) MBI VETË TË SEMUTIN. — Konsekuencat që randojnë mbi vetë të sëmutin nga martesa ndryshojnë sipas I) formës dhe lokalizimit të sëmundjes dhe II) simbas seksit (gjinis).

I. — a) simbas formës e lokalizimit të sëmundjes: Format extrapulmonaire (që prekin organë të tjerë dhe jo mushknin)

nuk influencohen prej martesës në qoftë se shërohen. Në këte mënyrë lejohet martesa prej tuberkuloze të eshtnave. (coalgj Pott), gjithashtu lejohet martesa edhe për personat që kanë bjehtë një eshke nga tuberkulozi (necrotomie) qoftë edhe grueja.

Përsa i përket personave me cicatrice (shenja plagësh së vjetra) të gjandrave linfatike (serofoloji), këto të fundit nuk paraqesin asnjë rrezik kontagjioni.

Por nuk lejohet martesa as që këshillohet kur organet gjenitale të njerit ose të tjetrit vuenë nga tuberkulozi.

b) Për ata persona të qendrave të mëdha urbane, ku burrat e grat të pjekun paraqesin një cutireaction pozitiv (pozitiviteti i lekurës prej një gjypane me tuberkoline, si shenjë prove) 97%, shenjë këjo që kallzon se këjo popullsia ka qenë e bacillizuese në të kaluemen, këta jo vetëm që munt të marrohen por kishite me qenë njëj utopi me i konsiderue tuberkuloze.

c) Grupi i tuberkulozit të mushknis: Për format akuta (të reja) nuk vihet aspak në bisedim martesa, burrë ose grue qoftë. Në qoftë se çifti don me u martue për arsye morale ose pse ndonjë i exaltuem i vendosim m'u martue, në të dyja këto raste mjeku i len pse çdo ndalim nga ana e tij asht i kotë.

Për format kronike të lashta të mushknis dallohen 4 kategori:

- 1) Format e ngadalshme; sëmundja vazhdon për 10-20 vjet.
- 2) Format e zakonshme që nuk shkojnë ma tepër se 5 vjet.
- 3) Grupi i tretë përmban rasë të ndalme (e arretës), rasë ku përmirësimi (remission) duket të jetë i qutiv, këto ndalime, që quhen shërime klinike, munt të jenë të vëvëshëshme ose konsekuencat e njëj nga traktimet mjekësore.
- 4) Grupi i katërt që përmbledh bashkimin e formave fruste (të shpejta) d. m. th. të atyne rasëve që munt të shohin prej vetij ose atij syntomi e që përmbledh sh. hemoragjinë pa asnjë konsekuencë të ardhshme sclerosë e evolutive të tjerë.

Për dy grupet e parë nuk lejohet e nuk këshillohet martesa, pse konsekuencat e kësaj rrezikojnë të qutetien e pandej vatrën familjare.

Kush nuk e ka vënë shkatërrim në familje, në kesi raste për traktamente të gjatë të sëmundjes të pumundësis në punë të sëmutit, konsekuencat ekonomike e financiare nga këjo gjendje, nga konsekuencat e jga morale të gjitha këto halle morale e shoqërore influencojnë në vazhdimin e sëmundjes në një mënyrë të keqe.

Tuberkulozi shuhet në popull, atë sëmundja e mjerimit dhe e vobegëtisë, jo në qoftë se asht e vërtetë se vobegëtësia i qendron si aureole këto sëmundje dhe e shqojn kudo, asht jo aq vërtetë se tuberkulozi asht i qutim i sa e sa mjerimeve fizike e morale.

Në sa për format fruste dhe që s'kanë një të nesërme të keqe

BIBLIOTEKË E POPULIT
MARIN BAKALLI
SHKUTER (2018)

dhe për format e ndalueme, martesë lejohet. Por diagnostiku i këtyre formave është i vështirë m'u ba, vetëm një eksperiencë e thellë dhe një mbi kqyrje e gjatë dhe e imtë mbi të sëmuetin i premtojnë mjekut me ba këtë diagnostik.

Mirë po si mund të sigurohemi se shëndoshja e këtyre formave, që përmendim ma naltë është definitive mbas sa e sa kurash sanatoriale? Prej shenjave të veçanta për çdo të sëmuet dhe prej kohës pak a shumë të gjatë që zgjat përmirësimi, me gjithë se këjo është arbitrarë.

II. — Si mbas seksit Çka thame deri këtu i aplikohet dy seksëve, por për gruen me martesë qyshke të tjera shohën. Dihet fare mirë se sa e influencojnë dhe e dëmtojnë sëmundjen e veremit bara pjella dhe të mendurit (me i dhënë qumësht fëmijës) Edhe këtu kanë randësi të madhe format e ndryshme të sëmundjes; format fibroze, extensive ose të lokalizueme dhe format caseosa të localizueme, nuk influencohen nga lindje fëmijsh. Vetëm në format caseosa extensive randohet sëmundja prej lindjes e tjera. Po të randojshin njiiljo këto influenca të këqija ndër të gjitha rastet, nuk do të ishte vështirë për mjekun por nuk është kështu, pse ka rase ku sëmundja influencohet prej aktit të martesës dhe të tjera ku s'randohet aspak. Me gjithë këtë një vajzë me lezionë tuberkolare caseosa extensive martesë i randohet, prandaj duhet në këto rase me e ndalue, ose me e shtye martesën kaq vonë sa të vlejë një ndalim.

Duhen t'i paraqiten familjes rezikët e keqësimit dhe të vdekjes, reziku i mos bamjes fëmijë për dëshime e reziqe morale të vatrës familjare e denueme me mbetë pa fëmijë. Jo vetëm bara rezikon shëndetin dhe rondon mbi shëndetin e grues të sëmuet por dhe pjellja e cila e keqson në një mënyrë edhe ma të frikshme, e ma në fund të mendurit (të dhauarit qumësht) nuk duhet të lejohet si për të mirën e foshnjës ashtu edhe për ate të nanës: pra një vajzë tuberkolozë nuk duhet të martohet, nuk duhet të bëjë fëmijë dhe në se ban fëmijë nuk duhet t'i ushqejë me qumështin e vet.

Që pra të gjitha kërcnimet, që i turren vatrës familjare, e që mjeku duhet t'i parashtrojë vajzës e cila andron të martohet por që gjindet në kondicionet klinike që përshkrova.

Po t'a përmbledhim ate çka paraqitëm deri këtu munt të themi pa droje se të gjitha format e tuberkulozit në evolution e justifikojnë ndalimin e martesës e se të gjitha format ku ma vetëm një bacilizim të njerzve (formes occultes) si asht popullsija e qendrave të mëdha urbane munt të lejohet martesë mbasi mjeku të jetë i bindun për diagnostikun e sigurte dhe të jetë ma i shërnguet me grat se sa me burrat, mbasi gjendjes shëndetësore t'atje i u shohën me martesë kondicione të reja¹⁾ që e keqsojnë. 1)

Dr. Xhevdet LULOÇI

1) Në një nga numrat e ardhëshëm artikulli do të trajtohet për sa i përket theksitshatit problem të vendit dhe të vendave t'antë.

DY FJALË PËR NJË KOMENTAR TË PROCEDURËS CIVILE

Shkrimtari i mirënjohun Av. Zoi Xoxa ka përgatitë për botim komentarin e Shtojcës së Dytë të Procedurës Civile dhe e ka nda ate ndër tri vëllime: mbi kompetencë dhe ndërgjyqësit, mbi provat dhe mbi procedimet e posaçme. Asht një pasqyrë interpretimi dhe komentimi nënesh një nga një t'asaj procedure. Dhe asht një vepër me vlerë krijeshit të veçantë për me xanë një vend të meritueshëm në zbrastisje e letërsia juridike Shqiptare. Një vepër me kriter e kësaj lloji, meriton çdo përkrahje. Ndihma materiale duhet të pritet prej dikasterit përkatës. Ajo morale, jo vetëm prej juristave, por edhe prej krejt popullit. Pre, nevojja e botimit është urgjente, por edhe prej krejt popullit.

Autori asht mjetshtr. Tregon në parathënien e vepërës, arsyet që e shtyen për ket punim. Që të jetë në dijenin e opinionit publik, e botojmë këtu tekstualisht këtë parathënie kritiko-analitike. Tue urrut të dali në dritë sa ma parë vepër krijeshit e botueme, u kujtojmë juristave tanë t'i përveshen edhe ato punës.

Sh. i Red.

Me 1939, menjëherë pas pushtimit të Shqipërisë nga ushtria fashiste, vendosa të terhiqem krejt në jetë e private dhe kështu çela zyren avokatore në Fier. Që të ishtëtrish profesionin avokator pikë së pari duhet të jesh i famëzuar me dispozitat e procedurës civile. Pas si ishnja marrë për vjetë me radhë me gazetari dhe me jetën politike, e ndrya mungesën e procedurës dhe ohere i thashë vetvetes se ishnja nevojë t'i shtröheshja një studim të imtë të kësaj.

Në Universitetin e Romës kam patur për profesorë Chiovendën dhe ruonja akoma radhoret e shënimeve që ishnja mbajtur gjatë mesimeve të tija. I lëctia këtë shënim dy t'ri herë me radhë dhe, gjatë lëctjes, me erdhin mendje e përkëqim Chiovendën. Kështu përkëqehva pounu njëzetë qag nga vëllimi i tij e famëshme "Principii di Diritto Processuale civile" (Ed. lovene, Napoli, 1924).

Nuk u kënaqa në shënimin tim U. X. Kishnja dëshirë të përfitonja për mirëzbatimin dhe ndërëimin e ndryshave të procedurës shqiptare, kurse Chiovendja sh'illonte procedurën italiane, duke u zgjatur në parimet e saj rejtjes, duke tjerur teoria personale të tija dhe duke bërë me trajtimin bashonjes me legjislacionet e huaja.

Sic dihet, në nuk kemi në fuqi një procedurë të plottë. Ndër në është në fuqi procedurë civile e kohës së Turqisë dhe Shtojca e Dytë. E para, përveç se është t'per e vjetuor, po është edhe pjesërisht e abroguar. Munt të qanet se sot kemi me të vërtetë në fuqi vetëm Shtojcën e Dytë. Kjo meritonte një studim të imtë. Në këtë ndërmarrje më tregun edhe disa gjyqtarë e avokatë. Nga këtë disa ishin me praktikë ose të shkolës turke dhe disa

të tjerë të shkollave përndimore. Po që të dy palët me pohan se ndjenin veshtrësi në nderpretimin e dispozitave të Shtojcës së Dytë. Arsyeja kryesore është se, sic dihet, kjo Shtojcë është marrë në pjesën më të madhe, nga procedura austriake dhe, në pjesët e tjera, nga kodi civil italian, nga kodi civil frënk, nga procedura italiane dhe në një dispozita nga projekti i Morares dhe i Chiovendes.

Pra, duke qenë të ndryshme burimet, paraqitet e vështirë gjetja e tëksteve përkatëse komentimi edhe për atë që zotëronin në gjyhe të huaj, e para e punës sepse shumë të pakta janë ata ndër gjyqtarë e avokatë që janë të pajisur me komentatore shtetesh të ndryshme dhe, e dyta, sepse një studim i tillë kërkon mundime jo të pakta.

Pas këtyre konstatimeve fillova të mendonj se, po t'i përvishesha një studim të dispozitave të Shtojcës së Dytë, jo vetëm do t'ishte një përfitim për njohurit e mija personale, po munt t'i bënia një farë shërbimi edhe drejtësisë shqiptare. Ky mendim m'a mprehu vullnetin dhe sot po u paraqes lëcitësve frytin e këtij studimi.

*

Po e them menjëherë se studimi që po paraqes nuk ka asnjë meritë personale. Unë nuk kam bërë tjetër vecsë një punë mekanike. Kam vënë përpara shumë autorë – gjithë autorët që përmend në bibliografi –, i kam lëcurit, i kam përmbledhur dhe i kam shqiptuar. Natyrisht prej atyre autorëve kam marrë vetëm sa më duhej për komentimin e dispozitave të Shtojcës së Dytë, pse këtë kishnja marrë për trajtim, duke lënë c'ka nuk përfshihet në këtë Shtojcë.

Vinte pika e përpjesëtimt. A duhej të përfshinte kjo vepër vetëm parimet e përgjithëshme procedurorë? Për c'kishin nevojë përgjithërisht njërëzit e së drejtës shqiptare? Këtyre pyetjeve desha t'u përgjigjem, duke marrë për bazë vetveten. Me përjashtimin e gjyqtarëve dhe të avokatëve shumë të çuar, të cilët nuk do t'kenë nevojë për këtë studim, thashë se, mesatarisht, gjithë të tjerët do të ndiejnë, në praktikë, nevojat që ndienj unë. Si pasojë, parimet e përgjithëshme procedurorë i zotërojnë gjithë ata që kanë mbaruar një fakultet ose që kanë një praktikë të gjatë në gjyqtari. Pra, ajo që më nevojitej mua dhe që kujtoja se u nevojitej edhe të tjerëve si unë ishte një komentari i gjërë, që sigurisht të mbante parimet udhëheqëse dhe frymëzohëse, po që të no jepte edhe nderpretimin e çdo neni. Në këtë pikëpamje më kanë ngelur në mendje sa ka shkruar Rispoli: «Kultura e përqëndruar mbi studimin abstrakt dhe formal, pa një përmbajtje praktike-utilitare, del një verbalizëm e zbrazet, nuk e intereson lëcësin pse ky nuk sheh në të dobinë dhe zbatimin imediat, pas si të pas dore qëllimet praktike të qenies. Një kulturë lëndore,

ekskluzivisht utilitare dhe profesionale, në vënt që të nxisë energjië prodhohëse të shpirtit, të mbyll në një egoizëm të ngushtë dhe degjeneron në një empirizëm që shpëton qenien, sepse i heq kësaj çdo idealitet që të mos jetë aq i interesit utilitar.

Si pasojë zgjodha rrugën e mesme të një komentari ku të mos mungojë teoria, po të mos mungojë edhe nevoja praktike profesionale.

Më në funt i thashë vetvetes: pas si dëshira e ime është për një komentari të Shtojcës së Dytë, që ky komentari t'u jetë i dobishëm në praktikë njërësive të së drejtës shqiptare, nuk mjafton të dimë c'ka thënë për nenet përkatëse Chiovenda, Mortara, Schauer, Baudry-Lacantinerie dhe të tjerë autorë të huaj, duhet të dimë edhe c'ka thënë jurisprudenca shqiptare, domethënë si e ka nderpretuar herë pas here këtë ose atë dispozitë të Shtojcës autoriteti i ynë më i lartë gjyqësor. Kështu e pashë të domoshme të riprodhohëj edhe vëndimet përkatëse të Diktimit.

I frymëzuar dhe i udhëhequr nga sa thashë më sipër, punimi doli nevojisht i gjatë. Ahër vendosa t'a ndaj në tri vëllime: vëllimi i parë do të trajtojë mbi kompetencën dhe ndërgjyqësit, vëllimi i dytë mbi provat dhe vëllimi i tretë mbi procedimet e posaçme.

Sot po u paraqes lëcitësve vëllimin e parë mbi kompetencën dhe ndërgjyqësit, duke patur gatë për shtyp edhe të dy vëllimet e tjera.

*

Pas si plotësova krejt këtë vëllim, në ç'ata auximin t'i a dorëzon menjëherë shtypit. Një pyetje ndanëse më viltë në çdo cast: po a ke nxjerr gjë për të qenë, mo i uruar?

U-përpoqa në krye t'i përgjigjja vetë kësaj pyetjeje, duke i thënë vetvetes se vullneti i mirë nuk më ka munguar, se nuk bëra një gjë të shpejtuar pse i kam kushtuar këtij punimi një kohë pesëvjeçare, se nuk jam kursyer të studioj gjë e gjatë autorët e huaj që kam patur përpara se unë, se kam vënë asgjë nga koka e ime dhe pandaj nuk kam drapë pse të kem frikë nga gabimet të cilin fundi, do t'i kenë bërë autorët nga i kam marrë unë, se kësaj ky punim duhet të jetë dicka, me sado të meta qoftë, vecanërisht për në ç'munt të qëhem i krejt të cveshur në lëcë dhe juridikë.

E pamunda i rik ngrej kësaj dorëzimit e njëpasnjëshme.

Ahër vendosa të s'vrohem se ky punim nuk do t'jetë krejt i padobishëm. E t'atillogra kësaj dorëshkrimin në katër copë dhe u dhashë nga një copë kësaj: juristëve nga më të cmuarit e Kryeqytetit. Mendimet e çdo q'ka prej tyre më nxitën për botim. Me kënaqësinë më të madhe mora parasysh edhe përmirësimet që patën mirësinë të mi sugjerojnë, duke i falënderuar nxehtësisht.

Po këtë me pelqën të theksojnë edhe disa kritika që më janë bërë.

Dikush parapëlqente përkëthimin e një veprë të huaj, si për shembëll procedurën e Chiovendës, se sa një punim si ky që paraqitet. E arësytonte këtë pikëpamje se shqiptarët tërhiqen më shumë nga auktoriteti i një juristi të çqar, si Chiovenda, se sa nga punimi i një shqiptari.

Ky mendim nuk më tërhoqi nga ruga që kishnja nisur, përkëthit sepse përkëthimin e asaj veprë e kishnja filluar dhe e lashë pas si m'u duk një punim pa përfundime praktike të dobishme. Pse vallë gjyqtarët dhe avokatët shqiptarë, shumica dërmënjëse e të cilëve zotërojnë fare mirë gjuhët e huaja, do të përdornin përkëthimin shqip, kursë ishin në gjendje të përdornin tekstin original? Pastaj njëzërit e së drejtës shqiptare, të përkuqësuar dhe të çqetësuar që të zbatojnë mirë e saktë dispozitat procedurore që kemi në fuqi, më duket se duan të kenë menjëherë nënë dorë një koment që t'u zgjidhë rastet konkrete të cdo dispozite që do të zbatohen ose do të ndërprejnë dhe jo një përkëthim që flet për dispozita të huaja, të cilat, dëndur, ndryshojnë nga dispozitat që ka pranuar legjislatori shqiptar. Në këtë rast nuk e lëhtesojmë në asnjë mënyrë ndërprerjen t'one, veçse që t'a lëcisë në gjuhën amtare në vënt që t'a lëcisë në një gjuhë të huaj, të cilën aje e kupton pasi gjuhën amtare, në mos edhe më mirë se këtë pas si brezi i ynë, mjerisht, ka qënë i shtrënguar të bëjë gjithë studimet në vëndë të huaja. Ndërprerjen shqiptar, edhe duke patur parasyrë përkëthimin e një veprë të çqar juridike, do t'ishite prapë i detyruar të bënte pō atë studim dhe mundim që bën duke patur përpara origjinalin. Në të tjera fjalë do t'i duhet të lëcisë, për shembëll, Chiovendën, të shohë në se neni i procedurës italiane, për të cilin trajton juristi i sipërtreguar, i përgjigjet apo jo nienit të Sht. II-të që ka në studim dhe, në rast që nuk i përgjigjet, t'a lërë Chiovendën dhe të drejtohet në burime të tjera. Pastaj në Shtojcën e Dyte, me shumë të drejtë edhe si pas sugjerimit të shumë juristëve të huaj, në kemi marrë edhe normat procedurore që në shumë legjislacione të jashtme figurojnë në kodin civil. Ahër, pasqerisht për këtë dispozita, nuk do t'i viente përkëthimi i Chiovendës studiënës shqiptar i cili, për këtë, duhej të rekuronte në një traktat të huaj mbi kodin civil.

Unë pikërisht kam dashur t'u kursënj shqiptarëve këtë mundim, të cilin u përvesha t'a bënj vetë në vënt të tyre. Dhe puna e ime s'ka asnjë meritë tjetër veçse këtë: që bëra atë mundim që secili prej nesh e bën dita-ditës, po për veten e tij, duke gjetur nga auktorët e huaj burimet, që u përgjigjen dispozitave procedurore të Shtojcës së Dyte, dhe pastaj duke i studiuar atë dispozita si pas porimeve dhe mendimeve të cfaqura prej tyre.

Këtë bëra edhe unë. Asgjë tjetër. Në se shqiptarëve, me të

drejtë, u pelqën të digojnë fjalën e një Chiovenda, të një Moratore, të një Ricci, të një Schauer, po u a them menjëherë se janë këtë që flasin në këtë punim e jo unë. Unë kam përmbledhur nga atë sendet që më duket se u interesonin shqiptarëve në lidhje me ndërpreimin e dispozitave të Shtojcës së Dyte dhe i kam shqiptuar, në pjesën më të madhe duke i përkëthyer fjalë për fjalë tekstet e tyre.

Pra, edhe nga ky pikëpamje, munt t'i siguroj lëcitetë si ky punim nuk është veçse një përkëthim po jo të një auktori, po auktorësh të ndryshëm - të gjithë të diguar dhe me vlefte të përbotëshme në lëmin e së drejtës.

Një tjetër nga juristët t'anë ishte i mendimit që të kishnja ndërmerrë përkëthimin e Chiovendës, duke e pajosur në funt me shënime rreth ndryshimeve të dispozitave procedurore italiane, për të cilat trajtojnë auktori, dhe të dispozitave të Shtojcës së Dyte, që kemi në fuqi. Një punim i tillë jo vetëm kapërcente fuqitë e mija, po edhe do t'ishite financiarisht i pa-botuarshtëm. Në rastin në të cilin po shkruaj, botimi i cdo faqeje kushton 30 fr. shq. vetëm për 1500 copë. Tani i Principii di Diritto processuale civile të Chiovendës përbehet prej 1326 faqesh, që në një edicje shqiptare do të dilte prej më shumë se 2000 faqesh. Duke i shtuar të paktën edhe një të katërtën në shënime, vepra që desheronte ay jurist shqiptar do të përbehej prej afër 2500 faqesh. Kështu botimi i saj do të kushtonte 37500 copë, shumë të cilën edhe Ministria e Drejtësisë, me gjithë vullnetin e saj të mirë për të përkrahur letërsinë juridike, nuk mund t'a dispononte. Pas si personat e së drejtës në i kemi shumë e kufizuar, në këtë mënyrë nuk do t'mbuloheshin as shpenzimet e shumtë dhe jo të mbetej nonjë fitim edhe për përkëthim, e gjithë i cili do t'i kish kushtuar kësaj veprë kush e dilte vjetër, tës dhe të punës së tij!

Pra, edhe atë pikëpamje, ndryshë e pelqësishme që u vetvete, e përjashtova si kundër cdo përgjigje praktike.

Dikush tjetër nga juristët t'anë më sugjeroi jo në riprodhënj tekstualisht nenet e Shtojcës, të Kodit Civil dhe të ligjave të tjera, që përmenden në këtë vëllim dhe jo të riprodhënj pothuë tekstualisht vendimet e Gjykatës, por do të studiësh munt t'i gjejë vetë ligjat në fjalë dhe Jurisprudencën Shqiptare. Qëllimi është të mos shtohen pagët e këtyrë lëmi po punë.

Nuk e nënjmë këtë kështu, ndryshë e di se sa më kushton cdo faqe shtyp. Dhe në se ndonjë kësë, siç thashe, kam marrë për bazë atë lëmi, në kur studiënj një vëpër të huaj, që ka përdorur sistemin e lëmit të parëndës nenet e ligjave dhe datën e numuruar e vërtetave gjyqësore, pa i riprodhur tekstualisht, rëndohem t'i pënjmëja nga lëmi i punës së shumë dhe i ngutës së konsultimit, jo sepse nuk i kam ligjat dhe vendimet që përmenden dhe kështu që kalojnë pa i konsultuar. Si pasojë, për

natyrën t'ime, parapëlqënjë atë vepra që përdorin sistemin e citimeve tekstuale si të nëneve ashtu edhe të vendimeve. Më duket, pra, se këtë sistem do t'a parapëlqente edhe shumica e lektësve t'anë.

Dikush tjetër, më në fund, më tha se është tepër e madhe: tri vëllime për Shtojcën e Dytë, që është pothuaj gjysma e gjithë procedurës civile!

Munt të jetë e vërtetë po, sic thashe, unë kam dashur t'u jap shqiptarëve një «komentar» dhe jo parimet fillestare të së drejtës procedurore. Që paraqitet me hollësi, kjo sigurisht ka qënë një mundim dhe një humbje kohe të gjatë për mua, po lehtësisht besoj që të kenaqen. Pa dyshim fuqitë e mia janë të pakta dhe nuk kujtoj që t'i a kam arrirë qëllimit, po unë kam dëshëruar që të kem përpara një vepër që të më shërbejë për konsultimet e përditshme si në gjyq ashtu edhe jashtë gjyqit. Unë kam dëshëruar që të jetë një vade meum e juristëve shqiptarë. Për të qënë e tillë, duhej që të zgjatesha në rrahjet doktrinare dhe në shqyrtimin dhe ndërpretimin e çdo dispozite të Shtojcës, pikërisht ashtu sic kanë bërë edhe autorët e huaj që kam patur përpara syve. Formalitetet ezakëshme procedurore nuk na pengojnë në jetën praktike. Kushdó i së drejtës i di dhe i zbaton pa vështirësi. Për kundraz, ku ndajmë vështirësi dhe ku ndajmë nevojën të konsultojmë vazhdimisht janë dispozitat që poraqesin ndërpretime të ndryshme mbi të cilat si doktrina ashtu edhe jurisprudenca nuk claqen të njëzeshme. Pra, në këtë punim kemi dashur të mos mungojnë edhe këto kthjellime. Sigurisht nuk do t'a kam arrirë qëllimin, po unë kam dëshëruar që juristët shqiptarë, në shumicën e tyre, të ndajnë rralle nevojën të konsultojnë autorët e huaj të përmendur në bibliografi, pas si kam dëshëruar që t'i përblethë theoritë dhe pikëpamjet e tyre në këtë përmbajtje. Me këtë perspektivë, që më ka gënjyer mëndja të kem përpara syve, nuk më duket se gjëresia e këtij vëllimi është jashtë çdo përsëritimi. Unë aqë munda të bëj, sic thashe, më shumë për të mësuar vetveten se sa për të tjerët, po më duket se dikush tjetër munt të bëjë një vepër të tillë edhe më të gjërë, edhe më të hollëshme, me qëllim që me të vërtetë të mos kemi nevojë, ose të kemi nevojë shumë rralle, që të rekurrojmë në autorët e huaj, të paktën për mbështetje dhe vecoritë t'ona të përditshme.

(vijon)

Av. Zoi XOXA

Asht fakt se njeriu asht krijues për të mëjtue; krejt lëti qindron dinjëlet dhe riera e tij; dhe, detyra ma e para asht me mëjtue si duhet.

(Pascal)

Nga biografia e shkëncëtarëve të pa fat

LAVOISIER: Gijotina kundër balancës

Kur kryengritja bente kerdine, mbreti dhe mbretëresha lenin koken dhe një duzinë njerëz vendosnin mbi fatin e mijërave të tjere, në Paris, një shkëncëtar punonte i qetë në laboratorin e tij, Dyshohet dhe urrehet nga shumë-kush. Marat-in ai e kishte cilësuar si kimist me pak vlefë kur përpigjet të zgjidheshin anëtar i Akademisë së Shkencave, dhe, Marat-i, tash i plot fuqishëm, nuk i a harronte dot. Rreziku që i kërcënohej ishte për i math kur ky po vërente qetësisht bashkëpunëtorin e tij Séguin të kryente eksperimente mbi të marrurit frymë dhe të kontrollonte përfundimet me më të saktën balancë t'asaj kohe. Ishte thënë që të mos mundëte t'i përfundonte këta eksperimente: porta e laboratorit u-hap bëtas me vrull...

Lavoisier i u-bind urdherit t'arestimit me kthjellësi dhe pa u tronditur. Përshteti gruan, i besoi dorëshkrimin Séguin-it dhe doli nga laboratorit për të mos u kthyer më...

Në Maj të vitit 1794 u thirr përpara gjykatore kryengritëse të Komitetit të Financave. E akuzuan, me provë dhe dëshmuje të rremë, se kish komplotuar kundër qeverisë, ishte lagur duhanin e ushtarëve dhe kishte përvetuar t'ardhurit që i shkonin shtetit. Të tjere, para tij, ishin dënuar për fajet më të vogla. Me gjithë ndërhyrjet e miqve, me gjith viteret e shërbimit që Lavoisier-i kishte kushtuar vendit të tij, Coffinhar, kryetar i gjykatës, nuk u-përkul: «Republika nuk ka nevojë për shkëncëtarë» dhe më me vdekje, pa apel.

Lavoisier, bashkë me 27 shokë të tjerë, u-shpuna në sheshin e kryengritjes. Kunati i tij u tërëkutua t'forti, pastaj poka e kimistit të math ra në kosh.

«Do të duhet ndërsa një shok t'ill për të prodhuar një koke si ajo që një cast mathës për t'a frëzuar». Ky është gjykimi i matematicienit të math Lagrange, që t'atëherë në Paris.

Varri nuk u gjet, sepse trupat e tij humbi në rrëmujën e marrë t'atij cas.

Lavoisier, u-ckut nga kjo qetë kur eksperimentet e tij porsa kishin filluar, e kush mund të na thotë se cka mund të prodhonte ky gjegj.

«Për deri t'atëherë nuk do të bindet se delikti më i math i kryengritjes frënge nuk ka vrasja e mbretit, po ajo e Lavoisier-it, nuk do të ketë një shkak më të saktë të vlefave, sepse Lavoisier

ishte një nga tre ose katër burrat më të mbledhenj që ka kryer Franca në të gjitha kohët.

Ky është gjykimi i pasardhësve.

MOSELEY:

Plumbi kundra ligjit të numrave atomikë

Ka qënë e shkrojtur për shumë njerëz të kryejnë në rinin e tyre vepra me rëndësi të jashtëzakonshme, dhe t'u këputet pastaj kariera nga një katastrofë.

Kështu i ngjau edhe Enrik Moseley: veprën e tij të pavdekshme e kreu në kater vjet dhe u-zhduk para se bota të kishte mësuar gjesendi rreth saj.

Në verën e vitit 1914, kur në shkollën e kërkimtarëve inglize vlonte puna rreth misterit të elementave kimike, një nxënës erdhi të përshëndesë profesorin Townsend në Universitetin e Oxford-it. Ky i ri do të nisej të nesërmen në Australi për të marrë pjesë në Asambleen e shoqëris Britanike për përpornim e shkëncave. Bashkë me të udhtonte edhe e ëma. Ditën që harritën në Australi, Anglitterra i cpallte luftë Gjermanisë. Moseley do të kishte dëshëruar me një herë të shkruhej vullnetar, po i duhej të kryente më parë disa detyrime. Dy javë pas hyrjes në luftë të Anglitterës, ay morri pjesë në një bisedim të math shkëncor të kryesuar nga Rutherford në Melbourne. Një javë më vonë foli në Sydney mbi natyrën e elementave.

Me të marrë fund kongresi i Australisë, Moseley u-kythe në Atdhe për tu vonë në shërbim të qeverisë. I u-tha se mund të punonte në Anglitterë, në ndonjë laborator për zbulime lufte: po nuk desht dhe kërkoi të dergohej në front. Dhe kështu, në rëmuje e diteve më të para të luftës, u-emërua oficer i xhenjos. Më 13 Qershor të vitit 1915 Moseley transferohej në ballin e Galipolit si oficer kqyrës i brigadës së 38-të armatës së parë.

Nuk kishin kaluar dy muaj kur letrat që i vinin mëmës nga djali pushuan... Njeri nga shokët e luftës dërgoi këtë lojm të hidhur: «Djali i juaj vdiq si fatos duke qëndruar në vënd deri në fund. U godit në krye, e pra do të ketë vdekur në cast. Brigada humbi kështu një oficer kqyrës me zotësi të dukëshme dhe një mik të mirë, për të detyrta ish mbi të gjitha, dhe në përmëshjen e saj nuk la kurrë mbas dorë as hollesin më të vogël».

Ky është mendimi i fundit i oficerit që i mbeti-shoku në fushën e Nderit, në Suvla Bau, kur po telefononte se turqit ishin 200 m. larg dhe përgatiteshin të sulmonin.

Shkëncetari këtë humbje të rëndë e përkujton pastaj me këto fjale, ndoshta tepër të shtyra e të njëanëshme:

«Ky i ri 26 vjeçar na e paraqiti botën subatomike kaq qartë sa nuk e kishim ëndëruar kurrë më përpara. Kërkimet e tij janë destinuar të radhiten midis asaj duzine punimesh që historija e shkëncave i mban për më të mprehtit në koncesjon, më të sigurtit në egzekutimin eksperimental dhe më të begatëshmit në përfundime. Sikur lufta botnore të mos kish patur tjetër rrjedhim vec shkatërrimit të jetës së këtij të riu do të mjaftonte kjo për t'a dënuar si deliktin më të pa-ndreqshëm të historisë».

Moseley vdiq, ashtu sic kishte jetuar, duke i a lënë testamentin e tij prej ushtari, të gjitha veglat shkëncore dhe pasurin vërtjake Shoqëris Mbretnore për ndihmën e kërkimeve shkëncore -

m.

PROZË POETIKE

Nën Hyjzi e Nanë!

Bilbili këndonte, ndërsa hana endej qiellit, ku hyjzë xixilloshin arti!

Nji fillad dashnije, puthte krelat e tërës, por ti s'e ndijshe veç këqyrshë hanen e hyjt, të cilët u dukënin të lum, tue të soditë ty!

Ç'natë e bukur-belbëzoi dikush për në teje, por ti s'e njeve, habitë rrishë gjithnji tue u këqyre me hyj e nanë!

— Ç'natë e bukur-belbëzoi për në natë hyjzë re! Po ti bajshe se s'ndieje, me sy drejtue qiell!

Dashuni!.. Jetë... Falm... Nji dashnija, të pa-fat, mos len të dërgjet pa shpërsë!

Fjalët e djaloct të pëken zërrës! Hyjzë t'ut, nuk mujt me ndalë nji xhevahir, që t'kau përgjigës, më lzej, tande, bërbuqe. Gëpallat e tue rrahën persi kah tejuja e djaloct e rë, e mujtun dashunije, në krahnorë që dëgjë për të!

Hana po t'ndiej. Vetem hyjzë rrishin të zgjuem ende, në kupë të qiellit!

Dy Hije, humbën dalë k'ndale, drejtë Prendimit!

L. PEPA

Këtë prendverë...

U derdh një djers' këtë prendverë
u derdh një lot' i kristaluar
përmbi trëvën që kërkoi
atë djersën e bekuar...
Ky fshatar, fshatar i shkretë
që lufton me ball përpijetë
dhe me sy i përpin tatë
që nga linzja e nëpër jetë
këndon këngën tokësore
rë perëndime kuqëlore
atje tej nëpër bregore
fushash poshtë nëpër rrugore
në kaliven e tij kashtore
ku ron kënga jetësore...
Këtë prendverë djersa pikoi
mundi i tij a do prodhoi
atë që shpirti i kërkoj?...
Këtë prendverë buza këndoi
vaj dhe këngë bashkë i lëshoi
por dhe djersa nuk mungoi
mbi dhen' e tharë o! të pikoi...

Tanush Ismailoti

Prendimi

(në fushat e gjana
të Kosovës...)

Un hesht.
E larg ndigjohet
nji këngë e vdekun...

Çel syt' e fjetun.
Shof qiellin e largët,
Orizontin e humbun:
nji drit' e mekun
si trëndafil i lagun
me lot e me dashni,
puth me ambëlsi
bregore e fusha t' gjana...

I tretun
androi, e në vetmi
ndiej Jetën kah prendon...

Bardhyl Pogoni

CASTITAS

«Mua, tha një ditë trëndafil,
«Më mbajnë vashat mu në gjt».
«Dhe mua, tha zëmbaku, çdo shëpi
«Më mban në kopsht, ku çel zimbili».

Bilbili, që nga dëga po dëgjonte,
I vuri syrin vjollcës nëpër ferrat,
Që heshtie e s' krenohet si të tjerat.
... Dhe vetëm për atë zu' të këndonte!...

Muzafër Xhaxhi

— Novellë —

A fër perëndimit të diellit mushkat aritën në Shëmrë. Teto Nakua zbriti e para e ndihmuar nga Ariani, djali i vetëm. Pastaj u hodhën posht, një nga një, të lehta si fletë, të shkathta si flutur Lileta, kushërija e tretë e Arianit dhe Gjylnari, motra e tij.

Sherit Agai, i cili epte përpara mushkave, duke biseduar me katundarët qëndroi, thithi nja dy herë çibukun e gjatë dhe me një pshërtimë u kthye nga e shoqja.

— E moj Nakije, a u lodhe ndonjë cikë? A ma s'paskërkan të mbaruar këto udhë të uruara, — dridhu e përdridhu në malin e thatë.

— Jo more burrë, s'jam lodhur, po ç'ç na u mpinë të zezat këmbë. Na plakosi pleqërija e shkretë — u përgjigj Teto Nakua me një rrënkim.

— Ç'pleqëri a t'u hapë dera! Si shega m'i ke fust, si molla në degë.

— Oh more burrë të keqen... e hëngra çairin tje. — Tani më rroftë djali sa malet.

Ariani po rrinte me motrën e me kushtet. Mushkat zbritën duke ndjekur një shteg tjetër.

Cen Meta, një katundar i shkuar nga Busha, i u afrua Sherit Agait e ia shtroi muhabetit me të, ndërsa me gjishtërinjtë e trashë e të shkurtër rotullonte një çigare a po të njëksur.

Sherit Agai kish prurë familjen për klimën në Shëmrë. Gjylnari, e bija, një vajzë e ëmbël me leshë të verdha e kalliri, sy ngjyrë qielli, pakëz e hequr në fytyrë po rrinte e trishtuar, si e përgjurmur. Ishte shumë lodhur dhe pa qetësi. Prindët shpresonin se do të ktheheshin në qytet në pranverë.

Cen Meta ish mik i vjetër i shpisë. Lileta, kushërija e Arianit, kishte një vajzë të madhe me Gjylnarin, nuk ndalehesh kurri nga ajo dhe një mij vështirësi i mori pëlqimin e tësë për të e shoqëri. Shogën e dashur në katund.

Dielli ishte dukur në kohë të sap. Meekut, malit, që sundon Shëmrën me majra si s'more. Mal plak ka mvrëjtur pak tytyrën. Nrefti ose shtigjet gjatë rrugës, vizatonin brazda në faqen e tij plot driza e she... e zotësin nga lart... shumë lart, që nga maja e majës der në rreth të lëndinat e Shëmrës përfaqohet me gurrë e fundit të shtigjet, s'këmbore. Shëmrëja shtrihesh tujë me shtëpitë e shpërndara në kodrinash.

Karvani i vogël qëndroi pakëz nën hijen e një rripi të vjetër, rrënjët e të cillit nguleshin në dhe me fuqi, si gjërpinj të trashë. Një burim gurgullonte më tutje.

Lileta zbriti e u fut në një lëndinë, ku fillonin shtëpit e para dhe rendi drejt burimit. Arian i ndoqi.

— Lileta, po ç'bën ashtu kë, a pikët një tani? Je e dursur. Do të marrësh ndonjë të ftohë!

Vdiq nga etil! — e me pëllëmbën e zhytur nën ujë: — Uh, sa i ftohët që është! — Nxorri dorën dhe stërkiku Arianin në fytyrë, dyke qeshur si një e vogël. Leshtrat e zezë i mbulonin gjysmën e fytyrës kur vaiste kokën. Sytë e zezë pikë i shkëlqenin me një çikë djallëzi dhe trupi i gjatë e i hollë si hosteni, i dërdhur e i përdredhur, lëviste me embëlësi. I ishin skuqur faqet e gjinj e i përdredhur, lëviste me bluzën e hollë, si petalet e luleve që hapen kur puthen me rrezet e para të djellit. Shpatulla-gjërë si pe fildishi, mezkëputur-gargi; buzët e vockla, si një fryt i shijshëm lëviznin në fytyrën vezake. Buzë lulëkuqe-petale pe gjaku me rrënjët në zemër.

Një puih e lehtë fryu dhe ajo mori frymë thellë. Lulet e lëndinës e ëndëruan dhe era e mbrëmjes u shndrrua në psherëtimë e kuqësi faqesh. U ul dhe filloi të pijë.

— Arian, ç'ujë i lehtë; s'ngopem së piri. Pa të mpin dhëmbët.

— Mjaft! Mjaft! Kaq e etuar je për një! Në moshën t'ënd; a nuk ke ndonjë et tjetër?

— Mundet, pse jo. Ku t'a dish ti more, i zi?

— Jo, unë s'di gjë... unë...

Erdhën dy katundarë të mbushnin ujë për mysafirët, atje lart, nën hijen e rripit.

Arian dhe Lileta ngritën sytë dhe vështruan malin. Pastaj shikimet e tyre ranë me një peshë të ëmbël mbi Shëmrin dhe shkuan tutje... posht gjer në Shëngjin.

— Ç'pamje e bukur Arian!

— Ç'pamje e bukur — i u përgjigj ay duke e vështruar.

Ndëjten një copë herë në heshtje. Ajo e ulur mbi një shkemb, a në këmbë pranë saj.

Në muzg, u nisën prap.

Të tëra dyert e shtëpisë së Cen Metës u hapën. Hynë në një odë të madhe, pa tavan. U ndezën dy lampat. Në një faqe të murit hapeshin dy musandrat. Përball gjendesh një dritare, shumë më e gjërë se sa e lart. Në faqen e fundit ishin mvarur një çifte e një teke me lejet përkatëse.

Trenjët e tavanit ishin të nxira. Drrasat e dyshemesë ishin të vjetruara e paraqitnin aty këtu mazgalla e krisje.

Katundarët prunë plackat.

Teto Nakua (dhe vetë i shoqi e thriste kështu) u ul mbi mi-

nder me një rrënkim të thellë dhe mori pranë vehtes Gjylnarin.

— Si je të keqen nënua? M'u lodhe moj bijë, me këtë udhë të plasur. Fjetsh si shëleg e m'u gdhifsh si koka e qiqrës. Ç'ke gazi i nënës? — ndorroi ton tetua sa po pa se vajza vuri dorën në ball duke mbyllur sytë.

— Më dhëmbë koka, më tërboi moj nëno! Si kur kam çekanë në tru!

— Ha një çikë e do të të shkoj, të keqen! Ti s'hëngre gjë as në drekë udhës, t'u bëfsha!

Sherif Ahani i u afrua. Puthi të bijën në ball.

— U xhani i babajt! Ka një çikë zjarr çupa moj teto.

— Me të shkretën, me të p'asurën e udhës!

Hynë të tërë në bisedë. U shtrua darka. U grumbulluan rr th Gjylnarit. I treguan pralla e hiqajera; e morën me të mirë për t'i lehtësuar mërzitjen. Ajo nënqeshte idhur. S'hëngri asnjë kafshatë. Piu nga dy kupa ujë me radhë e më vonë kërkoi një të tretë.

Lileta rinte e mejtuar. Ariani vështronte një yll që vezullo-nte jashtë dritares.

Për një çast biseda mbeti. Psherëtimat e burimeve të Shëmrës u digjuan, dhe frushllimi i tyre humbite, natën, në thellsi e ylluara. Një zok i errësirës vajtonte në vetmi. I gjenë lehinin larg....

Cen Meta kish thritur dhe Rap Hysën; ish një qandarr i fuqishëm, i kuq e i djegur në fytyrë, me një krahor të gjërë e lëshatar. Ishte mjaft shakaxhi dhe i kënaqi për të përpërm. Muhabeti zgjati gjer vonë.

Por pak nga pak, sytë po u rëndoheshin të erve. U shtruanë vajzave më njënë; burrë e grua u vendosën e anën tjetër e Ariani gjeti vëndin e tij pranë dritares. Kë dyshen u blyte një shkallë më lartë. Oda e madhe mbeti në gjysmë errësirë e mbrapa e zbetë me fitil të ulur hidhte një dritë të rëndomte në qendër.

Teto Nakua, megjithëse e vërtetë për gjumë kish mendjen të e bija. U ngrit dhe u ul pranë saj. Ajo fletë ëmbël. Vazh dhe u kumbis prap e lehtësuar nga një peshë e madhe.

Ariani rinte me sy hapur, dyke vështruar në nga dritarja. Një ndjesi e ëmbël, një ndjesi e qetësimi i përshkoi tërë trupin. Pastaj mendoi se Lileta dhe rryma e ëmbël i u dyfishua. Mbayti frymën për të degjuar më tej. — Lileta ishte atje, afër tij, tre katër çapë e ndonjë... E qetësimi i ujrave pri shi qetësinë e natës. E përti në sytë e tij peshën e ëmbël të një gjumi të thellë.

Ariani u zgjua menjëherë. Pa shprehje e rrotull. Të tërë i a hiqnin kokes se gjumit. U ngrit dhe e vësh shpejt e shpejt.

Kur zbriti, Cen Meta e përshëndeti. Thithte çibukun e po bisedonte me katundarët. Piu me shije një kupë qumësht me një

gjishtë ajkë dhe dolla arave. Kaloi në një rrugicë ndërmjet miasrës e zbriti në një prua të vogël me një e kulluar. Pranë një drestili (ndërtësë me trajtë mulliri ku lajnë shajakët katundarët Shëmrizak) rridhte një burim i ftohtë ku mbushte ujë tërë një pjessë të katundit. Piu ujë me dëshirë dhe morri frymë thellë dyke i mbushur deng mushkërit. Ajri i mëngjezit i dha një gëzim të ri, një dëshirë jete të re. Ndeji nën hijen e një arre. Zhurma e një-qind burimeve u-dëgjua: ish një frushullim që nanuriste natyrën. Syri i zjartë i diellit në një copë të vagullonjse në kal-tërsir. Dielli i porsa lëshë ëndëroi, një cast, një natë me hënë... e u zgjua përsëri. Reja ishte tretur në hapësirë... Rrezet e diskut të zjartë shkëlqyen ndërmjet fletëve të lagura, e vezulloi bu-rimi më tutje... Urra të kulluara ridhnin nga çdo anë... Dhe zogit tregonin me cicërimë një vallzim fatijash, në pyllin e vetmuar, ndajnë herë.

Ariani mori ujë me dy pëllëmbët dhe e përplasi në fytyrë... E përsëriti këtë lëvizje. Ndjëu një të ftohtë në fytyrë, faq-t u i kuqën, gjaku filloi t'i lëvrijë në kokë me shejtësi. Mori përsëri frymë dyke hapur krahët, e duke thithur me eph atë ajër shëndetdhënës. Pastaj eci anës së proit, kaloi një urrë me drasa, ndëjti ca minuta në një rap të madh, shkoi më tutje, i a behi në një arë ku misrat ngriheshin më lart se ay, i u afua një manit. Mane të kuqe si gjaku e përshëndetën. Hypi dhe hëngri sa u ngi. Mblodhi dhe ca në një shami e zbriti. Mendoi të Lileta dhe buzë-qeshi ëmbël.

Në një fushë, këputi ca nergjiza, bëri një tufë të vogël dhe u nis drejt shtëpis. Kur arriti, të tërë ishin zgjuar.

E pyetën se ku ishte. Ay u përgjigj duke i u treguar manet dhe lulet e veridha. Lileta po krihesh. Ishte më e këndëshme se çdo herë tjetër. E sytë plot gjallëri i shkëlqyen kur dolli në jën-dinën e bukur. Ariani i u afua duke mbajtur lulet në dorë.

- Ç'luke janë këto, Ariani? — e pyeti.
 - Nergjiza — i u përgjigj ay, duke i a dhënë... E pastaj:
 - Si t'u dukën manet?
 - Shum të shijeshme.
 - Po të duash, shkojmë të dy! Do?
- Ajo u mejtua pakëz, pastaj duke ngritur shpatullat tha:
- Mirë, po është shumë larg.

Ariani ndjeu një zërmim të vogël. Dësh të përgjigjesh me të tallur po Gjynari dolli që prapa një gardhi e i thërriti. Lileta re-ndi nga ajo. Ay po i shikonte që nga lart. Sa me ëndje që bise-donin. Kushedi sa sekrete i thonin njera tjetres. Sa të fjalës ja-në, kur bashkohen dy femra. Po-ay, pse mundohesh kot t'i pël-qente Liletës?

Ajo, në Tiranë, pyeste shpesh për një djalë tjetër. Ajo nuk ia vinte veshin, as që ia varte, pse lodhesh pra? Një vajzë që të do, nuk ri si mermer i ftohtë para teje, si gur varri, s'lodhet ku-

rrë me ty, po të sheh me të ëmbël, thellë në sy, e ay shikim të shkon mu në zërmë, mu në shpirt.

Kreu një pshëtimë dhe filloi të eci pa ditur se nga e shpinin këmbët. Po pse nuk i çfaqesi? Pa t'ia thonte një herë, të dilte ku të diltë. «Do t'i a thoma pëshpëriti. «T'i thom? Jo. Po sikur ajo të mos... po, po do t'ia çfaq. Një zok cicërimë në majë të një molle.

Ditën tjetër i kishin thirrur për drekë ca katundarë, miq të Cen Metës. Vendi ku i pritnin ndodhesh mbi një kodër rrëzë ma-lit, nga ana tjetër e katundit.

Hëngren një qengj-të pëkur. Sherif Agajt i vunë përpara bi-shthin për nder. Ariani ishte ulur pranë Liletës. Kish uri e hante me shijë, me gjithse pak i trishtuar. Mbas shumë peripecirash ga-stronomike dreka u mbyll me një ëmbëlsirë, një lloj bukë me sheqer të hollë. Passi-pinë kafën e biseduan për shumë gjëra, u ngritën. Katundarët i përcallën duke i udhëhequr nëpër shtigë të të ngushta. Arritën përpara ca shtëpive të vjetra. Më tutje, mbi një vend të ngritur, lartësohesh një xhami e shkurtër që shër-bente dhe si mejepe.

Teto Nakua ecte me këmbë të dhëmbura. Ato këpucët m' tak-a të larta e bënin të vaitesh sa andej këtej. Mbaheh të Ariani për të mos rënë.

Zbritën kodrinë. Në faq n e një tatëpjetë, po-ay i varrë të prishura, jashtzakonisht të gjata. Sherif Agajt, me të shoqen, që-ndruan. Ariani vazhdoi tutje me të dy vajzat. Teto Nakua kreu një rrënkim lodhjeje e duke vështuar ato të prishura, fo-lë ardhucash, ato varrë që shtriheshin për shumë xhamis, kullë e ba-rdhë mbi kodër, tha:

— Njeriu i zi baltë është! Kësaj thone mos t'u gjente varri, humbsh pa nishan! A ma burra thone që të vjetrit!

Eja moj grua të ikim. E kush i a gëti kodrinë t'aj bote.

Kur arritën dielli kish zbritur t'aja dy përmb. Teto Nakua dy dhe gjinkallat zienin nga të dy anët.

Teto Nakua u ngjit p o-ay bashkë me të bijën, Sherif Agajt ndejti me Cen Metën. Vendi po i u shëta në këmbë. Te një burim po rinte Ariani i u kulluara mani. Ngjig e shkoi atje. Hypi gjer në majë të një hante të shijë. Sytë i tij, që andej për-qafonin bukurin e shëmrizës. Aja e mami të ndara nga njera tjetra me gurë zërmim të vogël shkëlqen gjer në Shëngjin ku urat e shumta që qindin nga çdo anë nën veshin për të krijuar Er-zenin... Tutje të hapësirë, ca re ngjake lundronin larg.

— Ariani zëri i ndi në natën. — Po mua s'më ep ca ma-ne? Le të hej, se po t'ri vetë ngjit me shkathtësi, erdhi pra-në degës të tij d'loçkat si këputin me dëshirë manet e kuqe.

— Lileta të mendoi do të bijesh, degë është e hollë!

— Hë more, shiko mos bijesh ti! Buzqoshi ëmbël dhe me djallëzi. Trupi, si ngj, e shikiste mbi degët pa zhumë.

— Lileta, — i tha ay duke e vështuar — kushedi sa do të jesh lodhur? Si e bëre që erdhe gjer këtu?

— Kur jam vetëm s'lodhem unë — e pastaj duke ndruar zë: — U ç'bëra! Një man i kishte rënë mbi fustanin boje qielli.

Ariani qeshi, pa po i tha me mburje:

— Fole liksh! moj vashë! Pa shiko, shiko-vete bukur e kuqja me ngjyrën e qiellit. Po t'a shohësh mirë mirë, njolla e kuqe ka marë trajtën e një zembe. Tani i mungon dhe shigjeta e famshme që e çpon tej për tej.

Pa po na u zëmrua vasha e me zë pe foshnje që ankohet i u përgjigj:

— Tallu, pse të mos tallësh... Lëngu i manit s'del kollaj. Vate fustani i ri...

— Lileta e paske humbur kuptimin femëror, në vënd që të ngjyesh buzët, ngjyen fustanin; po shiko edhe qielli është nisur e stolisur e kuqlon nga perëndimi.

— Eh — bëri vasha e me të shpejtë zbriti. Na vete të përroi dhe filloi të lajë vëndin e njollësor. Kur u kthye Ariani priste posht mënit. Njolla dukej më e zbetë. Ajo ngriti shpatullat, hy-pi mbi një vënd të ngritur sipër arave, nën hijen e ca pemve, ku ujrut rridhnin nga çdo anë e binin nga dy metro lartësi, e u ul pranë një shkëmbi...

Ariani ia ariti. Ndejtën pa folur. U ul dhe ay dhe në heshtje po rrinte duke vështuar ujrut që binin mbi një lëndinë plot kakuta.

— Ç'mendon Lileta?

Ajo ngriti syt e zes dhe e vështroi gjatë. Dora e saj përkëdhelte barin.

— Unë? — Asgjë. Po ti?

— Unë, mejtohem të marthohem me nonjë katundare nga Shë-mrija... E di Lileta, po të apsh njëqind napolona blen një grua, mjafton që të mos jetë e zënë.

— Do të ketë edhe nonjë për ty — tha ajo me një nënqe-shje tallse.

— Pse jo? Vetëm mungojnë njëqind napolonat.

— Ahere, rri rehat, se s'kemi gjë, Arian.

— S'ka të bëjë, e paguaj me kiste: p. sh. tani i ap dhjetë napolona babajt të çupës dhe blej një të dhjetën e vajzës.

— Nga do t'a fillosh blerjen, nga këmbët a nga koka?

— Ajo mvaret nga bukurija. Po të jetë e bukur në fytyrë dhe e shtrëmbër në trup ahere ia vien barra qiranë të thvash bashkë me proverbin: E bukur t'i preç kokën... e ti çdukish trupin... Pastaj katundaret janë shumë të mira se sa ju që hiqen si vajza të qytetëruara e bridhni tërë ditën udhvet për t'u dukur më të nderëqura nga ç'ini. Janë më besnike katundaret të thom.

— Po sa parë bën, kur i shesin si lopët... u përrgjigj ajo me përbuzje.

— Po burrat a nuk i blini juve me para, si kokosharët për ditë pazari. Këtu i shiten burrit, në Tiranë e blejnë. Ku do ka zakone të ndryshme me skllavërit përkatës. Një ditë, e di Lileta, — e këtu e ndroj tonin e zërit — Ceni më tregonte se një djalë kish zgjedhur katundarë të tij e se që pe pesë vjetve e kish zgjidhur qesën po shuma fatale nuk mbushej. Nuk më duket të jetë e vërtetë, po thuhet se që të dy u mplainen pa martuar. Djali i giorë arriti me shumë mundime gjer te e 90-ta napolonë, në moshën 56 vjeç.

Qeshën.

— Po më duket — vazhdoi duke i hequr një copë fletëz nga leshrat — më duket se Ceni tallte. Një tjetër katundar, djalë shtatëmbdhjetë vjeçar, i kish paguar me kohë të 70 napolonë e i ati i çupës kish shpresë se për së shpejti do të merte edhe të 30-tat që mbeteshin, kur një ditë, për djall, nusja na bije në një përrua e na thyen këmbën. Ç'kujton ti se bëri djaloshi katundar?

— Ç'bëri? E la sigurisht dhe i ka kërkuar paret babajt...

— Ç'nel! I vate drejt babajt dhe i tha se ay nuk paguante as një lek më tepër me qenë se nusja ish bërë e ç'elë. I ati kundërshtoi, po katundari kish vendosur duke theksuar që njëqind napolona vlenin për një nuse të tërë, ndërsa shtatëmbdhjetë ishin të tepërta për një grua me një këmbë e gjysëm. U blasa u bë, e mori nusën për gjashtëdhjetë napolona duke i marrur dhe dhjetë të tjera babajt të çupës, për shkak se një tërë nuk punon aq shpejt sa duhet.

Lileta qeshi me dëshirë.

— Nuk të dinja kaq shakaxhi i ka duke e vështuar më të mbëlisi.

Ay i nxitur nga kjo lëvdajë i tregoi dhe shumë të tjera, e së fundi përfundoi:

— Një gjë më hidhëron me duket qesharake. Të shkretët katundarë. I janë përlurur me ata qëndra të llojve jetën. Janë si kafshët. Të tëra tërë, po thuhet, i përcjellin katalistat pengesave më të vogla; ju jeni fuqi pengese të vënduarshme, merrni çdo lloj burri — burri qoftë e ap, mjafton të ketë xhepin plot, kërkonti pa masë një jetë dhe jeta u ap pak; të rralla janë ato që bëhen therror të një qasuri të vjetër.

Ay s'foli më. Idhtat, burroi ca vjetër që qeli.

Lileta e ap përsëri gatas, pastaj me zë të unjor:

— Jë Ariani! Një grua janë kthyer e zakoneve, po në fund kanë një zëmër që tërë kundra çdo ligji e ndalesë. A nuk të kujtohet vetërraja grammatikale e një katundares në Shëngjin? E shtë e njëjta istori. Prandaj duan t'a martojnë me një, ajo do një tjetër; prandë e gërshehe e vendosin ta bindin me pahir dhe ajo

një natë të trishtuar, xecë t'errët, me atë çikë dituri që ka marë në shkollën e katundit, shkruan një letër paetike në theksuesin e saj dhe varr vehten. Ajo u mbulua në dhë të zi me tërë thesarin e dashurisë së saj. Heshën për pak çaste dhe shikonin posht... drejt Shëngjinit. Pastaj Ariani foli.

— E di Lileta, se këtu në Shëmrë thuhet se ndodhet një thesar i fshehur nga priftërinjtë e kishës, gërmadhat e së cilës duken edhe sot. Orendi të floriinja, një pasuri e madhe u hoq nga kisha nga frika se mos plaçkitesh nga Turqit... Shum gërmime kanë bërë por më kot. Thesari është dhe mbetet legjendar.

— Pse nuk gërmon edhe ti? Mund të gesh diçka! — i tha me djallëzi.

— Unë kërkoj një thesar tjetër — i u përgjigj me ëmbëlsi duke e parë në tërë fytyrën. Ajo s'foli.

— Një herë, në gërmimet që kanë bërë — vazhdoi ay duke zënë fillin e tregimit — kanë gjetur kafa të vdekurish, e pranë tyre kandile. Nuk dihet pse i vinin brënda varreve këto mjete ndriçimi? Ndofta natën, skeletet ngrihen e mejo një herë, seicilli me një kandil të zbtet që kren tym të zi, ecin, hulumtojnë në çdo anë, kërkojnë në thellësinë e pyjeve e në fundin e lugrave... gërmojnë për thesarin. E kanë gjetur? Kush e di? Të vdekurit na kanë grabitur thesarin e fshehur. Ndofta kanë manin t'a pagujnë me zëmërgjersi Karontin trimosh.

— Kështu që ti e hoqe shpresën.

— Unë kërkoj një thesar të ndryshëm, t'a thash një herë.

— Po sikur një tjetër t'a ketë gjetur përpara teje?

— Fatkeqësi për mua.

— E njeh, ti Arian, një djale të gjatë, leshrazi, të bukur, që rinte në Tiranë me djalin e Xhaxhait t'ënd?

— Jo, pse? Të pëlqen ay?

— Shum.

— Gëzohem, sigurisht edhe ay digjet për ty, jo?

— Po ç'kujtove ti! Më ka shkrujtur edhe një letër.

— E ç'të thotë moj Lileta?

— Më shkruan se pa mua nuk mundet të rrojë dot, se më do si i marrë, se çdo dëshirë e imja do të mbushet e...

— Arian, a s'ke dashuruar nonjë herë në jetën t'ëndë?

— Unë? Qindra herë, dhe qindra herë kam vdekur.

— Arian, dua t'i shkruaj, edhe unë një letër. Nuk di si t'i a filloj dhe si t'i a mbaroj.

— Me një gënjeshtër.

— Arian ndihmome ti.

Ca sorra fluturuan në qiell e me zëret e cjeria gërvishën veshët e tyre.

— Me gjithë qejf. P.sh.: Kjo nuk do të vente keq. Dëgoje: Të

dua, ti je imi dhe ti asnjëherë tjetër... ti je gëzimi dhe drita e syve të mi, ti je lumtريا e madhe në botë, të kam dashur, të dua, dhe do të të dua gjer në vdekje (unë për vehten t'me vdes një herë në muaj në këtë mënyrë). Le t'a quajmë X fatmadhin. Dëgo tani prap: X, kur bije të flë, të përfytyroj ty, po për çudi asnjë herë nuk të shoh në ëndërr; X, shiko se mos m'a bësh me të pa besë, se ju djemt jeni gënjeshtarë dhe i u ndrohet mëndja shpejt.

— Arian të lutem, më qafsh; bëmë ti një letër, pa shaka t'a thom!

Në zërin, pak të dridhur ay ndjeu një lutje të nxehtë, të zhuritur, nga lot që s'duan të shpërthente. Ay ndjeu pakësi si i mpirë. Donte të ikte; të mos rrinte më atje. E pse t'i çfaqej tani? Kish ca letra në xhepin e brëndshëm, nxorri dhe stulografin. I pëshiti ato mbi një gazetë që e kish blerë që në Tiranë dhe:

— Thuamë, folëm.

Ajo heshti. Ay u vu të shkruaj. Shkroi për dhjetë minuta. Herë herë ngrinte kokën e e shikonte si piktori kur sheh natyrën. Ajo përkulesh shpejt mbi të për të legjitur, po ay s'e linde. Ajo u përkul prap dhe ay e lejoi të lëpte dy rrathë e para vetëm e vetëm për të ndjerë përkëdheljen e ëmbël të leshrave të saj.

Kur mbaroi së shkruari ajo u bë gati të dëgjonte, dhe ay filloi me zë të ngadalët:

«I dashuri X

«Jam e lumtur që dashuroj një djale si ti. Letrat e tua të dashura më kanë prekur shpirtin dhe më kanë bërë një gëzim të vërtetë. X, më thojë se çdo dëshirë do të m'a plotsojë. Të thotë se kam një dëshirë më fisnike: dashurin t'ëndë X. I dashur, të dua e ke këtu një letër me një kopje të kësaj gjëra: jetën do të t'a zbukuruar me t'a ketë të ëmbël shëpin, si një parajsë përjeje, si një Eden i mirë përjeje. Të kërkoj sa më pak, rroba sa më duhen për një vetëmodest dashurin do të t'a kërkoj, pa kursim e pa kursim do të t'a ap... Pak mi pëlajmte; hidhni mi yt të unë do të jë nepenthin e ngushtimit, zemërimi përpara burrësheja s'më do të bjeri, hallët e brëndshëm të jetës s'më do të harrohet në krahet e mi; nënë e motër të dashur, të të t'ash e hallët një herë vetëm do të t'i bëj me shprehje të krye dhe mëmë një herë me pak... e ti një herë vetëm do të më portosh. Nënaja më e bukur për mua do të jetë shëpia ime, inteligjencë ime do të më lëqej brenda mureve të folës s'one; dashurin t'ëndë X, mëmë do të më gëzojë shpirtin. Do të të fal nëse nga një herë përshëndet të tjera do të të t'hequn; se bashkut do të punojmë kur një e pa prituri shëllëzuar do të na sjell varferin; krahet e tua bashkë me mi m'atë tjera folë do të ndërtojmë për dashurin t'onë.

Të dua t'undërse si t'undërse këtyre gjëra që unë i ndiej sinqerisht, unë jam e lumtur siç të të jesh t'undërse. Të dua me marrizë»

T'ëndë LILETA

Arian pushoi të pastaj.

— Si të t'ash Shumë me jo? e pyeti ay.

— Kështu do të dëhheje ti një grua? e pyeti ajo.

— Po të ekzistonte.

— Të falnderoj Arian, — i tha — duke marrë letrën.

Ay s'foli. U ngrit e dalngadal pëshpëriti:

— Lamtumirë, Lileta. Po të lë me ëndrimet e tua.

Ajo e vështroi si e habitur. Dielli po rrukullisej nga perëndimi. Gjak ishin skuqur ret. Ajo rinte duke e vështruar. Ariani iku, iku pa kthyer kokën prapa. Sa mirë bëri që s'i tha gjë. Kush e di se si do të mbetesh pastaj, si një i humbur. Ec-te kokë ulur e zëmër thyer. Si një burg i u duk për një çast ay katund. Donte të ikte sa më parë. Dëgjoi ëmrin e tij. Lileta e thriste. Ay nuk u kthye; tani ecte me shejpt. Ajo ëndërr e bukur e e rritur me shpresa e pshertima, rrukullisej në greminë. Kur arriti në shtëpi, e ëma e priste me buzë në gas.

Të nesërmen u tha prindërve se donte të vinte në Tiranë për ca punë shkollë.

U la meshëndënë, përqafoi motrën të kthyer pak nga shëndeti, shtërgoi lehtë dorën e Liletës dhe iku. Ajo e përcolli dhe e pyeti:

— Nuk do të kthehesh më?

— Jo.

Ajo ndejti e pa lëvizur, gjer sa u zhduk në një të kthyer.

Ditë pazari në Tiranë. Ariani po pushoniste me ca shokë. Kaktundarët vinin me gomarrë nga rrugë të ndryshme.

— Arian! Z. Arian!

U kthye. Rapi i buzëqeshur i dolli përpara.

— Si je Rap, si të kam, kur erdhe? — e pyeti duke i shtërguar dorën.

— Mirë shpyqyr Zotit!

— Si janë të mit atje?

— Për mrekulli. E duke futur dorën në gj: Sa mirë që të gjetat! Ishia drejtue për në librarin Argus, me të lanë një letër.

— Një letër, për mua! — E mori dhe e çpalojë me kureshtje të madhe.

Lëçiti radhën e parë. Fytyra e tij u skuq nga një valë gja-ku. Letra thonte:

«I dashuri Arian»

— Lileta, Lileta e dashur! — pëshpëriti.

Futi letër në xhep dhe me gëzim i u drejtua Rapi:

— Rap pasha, kur do të niseshe për Shëmrin?

— Nesër në mëngjes, kah ora shtatë.

— Rap, a mund të vij edhe unë?

— Po si jo, bujures! Nana është baba merak.

— Rap, nesër në shtatë, më prit këtu, mos harro.

Dhe iku i gëzuar. Shokët ishin tutje e po blenin rush. Ay hapi letërën prap dhe lëçiti:

«Jam e lumtur që dashuroj një djale si ti.....»

Astrit DELVINA

FOLKLORË

NGA FOLKLORA E KOSOVËS

Kanga e Shaqir Grizhdës

Shaqir Grizhda një djale i ri
hyj: alit ra në Serbi
Hiken shkjet e ran në kushumli
Hiken shkjet e ranë të kisha
Na faroj Shaqir Agë Grizhda
Na faroj e na ka shumtue
Dymbëdjelë popa janë bushkue
Nji mazare²⁾ mirë e kanë shkruue
Pashes në rishitine ja kanë çue
Ka marrë letërën Pasha tue e
këndue
Shejpt Bymbashin e ka urdhnuue
Shaqir Grizhden me e rrethue
Të gjallë a të vdekun ty ta due
Rreth sabahit e kanë rrethue
Ka ndi trimi prej gumit a çue
Kadalë datë asht shtërgue
Ka qitë gjezven e ka pi dy kafe
I pin kafet me sheqer
I lumi unë se drita po del
Të shof me qitë se kanka terr
Kur ma leshoj filxhanin prej dore
Shejpt e ngjeshi at rrethatore
Fort e kanë at gacatore
A po shef zanë se rrethove
Me me xanë, ty në taboj me
te çue

Nashu të ban ty ndoj manov³⁾
Qel me ty e vret ka i sorrë
Ty nuk të pret ma Shaqiri me
dore
Shaqir Grizhda çel prozoren⁴⁾
Osman Aga ngalma doren
Ngalma doren mos ma kthe
slipunch
Ndija njëherë Shaqirit martinen
Ndija njëherë sa mirë kerset
Me një të qitun vret tre vet
Hikë Osmani zallit perpjete
Hikë Osmani e shkon në Prishtinë
E pvetë Pasha ku mi la zaptitë
I lashtë në Llapë tuj mbledhë
verginë

Kjo vergija fort e kanë
Femija e shehshua dalin para
Të lumt na, na tijn kerret me
dardha
Nuk janë dorëtha, more femija
Qe këta në zaptit e mi
Ja çot me tuit me i qitë turshi
Të tite në Llapë Shaqiri m'i
ka gri.

Këto follore nga KOSOVA prej Kanave

1) kushumli = emen krahinë; 2) mazare = kishë; 3) manov = krahinë; 4) prozore = detore.

Kanga e Halit Dula's

Po pvet Sulltan Hamid
Zo kah shkij ky pish javiti
Treqind topa na i gabiti
I ka xhylet prej çuku
Dhe fyshekët prej dhiamiti
Në Mitrovicë prej letin
Në Qafë të Mojmës Zor Halili
Në qafë të Mojmës Krahija e
Gashi
Halit Dula e Hoxhë Dollapi
Halit Dula të u shpall
Fyt në fyt me sudari

Le marrë pushka në bri
Halit Dula po pisket
Ondron shokë e të hajmë gajret
Mos m'i tni mauzerre e rreth
Se ka marrë pushka fort keq
Por keq e bri në bri
Ja papuca kapakli
E muer Çaushin bri në bri
Bri në bri e kanka rrue
Ka bërë Çaushi kuku për mue
Cmë perpoq me këtt millet
Sot ma shkruini asqerin krejt.

Mbledhë nga: SHIGJETARI

Recensime

LIBRA

★ ANDON FRASHERI: «I Fontini i Kastriotëve» roman, Ismajl Mal Osmani, Botues, Tiranë, 1944.

Asht një roman historik 112 faqesh, shpjtë mirë e lidhë me kujdes nga Edhiesja e Kryeqytetit, I. M. Osmanit.

Ngjarja ka vend në atë periudhë kohë që e ndjek fill mbrrapa vdekjen e Skanderbeut e në të cilën regjistrohen edhe lëvizje të lodhura të të mundurve kundër tiranisë. Princi Gjoni, djalosli i pabufi, i mbrram pënjollë i dynastisë së Kastriotëve, këthen ashpërsi në Krue, i ngarkuem nga arbeshtë e Italis t'kun atje, për t'organizuem në truall të zaptuem kryengritjen shkurrtare. E në Krue njih, mbassi i shpeton në mënyrë kavalereske jetën, Marianën, mbësën e njëj pashës Shqiptar, që për të pasë këtë kambë ka mōhue vedin e besimin e të parëve. Por ata s' mund të bashkohën, pse feja e ndryshme i ndan. Asnjëri sish s' ka aqë fuqi karakteri e forcë vet-mōllimi sa mō flijuem fën e vet të në një farë mënyrë pra individualitetin e vet, përpara dashnisit që vërsion zemrat e reja. E ndahen për të mos u-pa vepër në vërgjillen e kryengritjes, nga e cilla ndahen për jetë fatet e kombit. Por lëvizja asht dikë tja nga turqët, që, të ndihmuen nga bashkōzokët shqiptarë, e ndrydhin, e shpërndajnë fuqit atdhetare. Ndër të vramë t'atij Shën Gjergji të përgjakun asht edhe princi Gjoni, djale i vetëm i Kryetrimtit, i mbrram i Kastriotëve.

Këjo, shkurtazi, pëlhura e romanit historik i Andon Frasherit. Rrijton në këtë vepër atmosferë e largët e shekujvet t'epopës Skenderjane me bukurin e vet t'egër karakteristike, me skenë n'oborret princorë, me legjendë misterioze rreth ngjarjesh së kalësës. Ndër tregimet rikujtohen ndër-

marret e Trimit, kujtimi i të cillit ndikon qëndrësën.

Për shka u përket përshkrimeve, këto janë të gjata e të bukura kur flitet për ndjesit e vehtjeve, për karakteret e tyre, për natyrën, për luftimet; por romancieri heshtë mbi kostumet që bājshin shqiptarët e asaj kohë, nuk përshkruen kurrsesi as traditën e jashtëme, as pajimin e mbrendshëm të shtëpajave e të kullave. Romani për vepër se me qenë një kalkim interesant, po të hynte ma thellë në shpirtin e turmës malsore e t'ishtë ma i plotuem me kuadrë të mbrendshëm të jetës së asokohësime shqiptare, do të jepte edhe mundësit e njohitjes, së paku për sa mund të dihet deri tash, të botës sonë të shekujve 15 e 16.

Në lidhje me vehtjet, vrehet në pikëzimin e tyre nga Andon Frasherit, një individualitet i tepërt, që mbyti qdō ndjesi tjetër. Kështu, si shenova supër, princi Gjoni s' pranon me flijuem besimin për dashniti të Marianës, jo për besimin në vet-vetë, por që vajza mos ta gjykojë të ligësht. Nga ana e vet, Mariana, që ka mbrrijë të marrë veshit nga ungti përgaditjen e kundër-revolucionit që do të këndit kryengritjen shqiptare, nuk i a kallkon këtë gjak princi Gjoni, që ky mos ta gjykojë të pazojën me mbajtë besën. Të shenohet një send: — Nga kallzimi i Marianës, mvaresh fati i lëvizjes.

Vajza ven përmbi interesat e Atdehuet individualizim e vet egoistik. Nuk ndajmë me A. mendimin që shprehet nëpër gojë të Jakut natën e mbleddjes së para-kryengritjes (faqe 79): — Në Shqiptarët e kemi edhe në bark feodalizmin dhe ndërmōm vetëm ata që kanë emër, që mbajnë qyrkun e Nasradinut ose që kanë të holla dhe tituj.

Gjuha e romanit asht e bukur, me një fjalor të pasur e të plotë. Dija-loget janë të shkurtë e të përmbledhuna.

Vepër i kushtohet Fan S. Nolit nga A. që nënshkruhet dishepull i letrartit të madh.

Villimi kushton 5 fr. shq. në të gjithë Shqipin.

★ NEXHAT HAKIU: «Kënga e gjaku», Luaras, Tiranë, 1944.

Asht poema e njëj dite gjaku në një përjekje gjaku. Me një stil të vrullshëm populluer këndohen çasë dhe figura të njëj qendrese epike. Poema ndahet në shtatë kangë, që janë: Shtatë Prilli, Demonstratat, Qëndresa, Kushtirrit, Sulmi, Ahu, Vila-vrasja.

Vrejmë, në këto vargje të Nexhat Hakiut, mungesën e fuqisë së ngjyruar në pikëzimin e çasëve epike si edhe mungesën në një farë mënyrë, të muzikalitetit që karakterizon poezit e tjera lirike-erotike të poetit të «Këngët e Zambares».

Libri ka 46 faqe dhe kushton lekë 15.

★ VEDAD KOKONA: «Shtatë Prilli», Luaras, Tiranë, 1944.

Vjershat e këtij poemi janë të thurura në vargje të rrokshë, në të tesh me katërshta, si edhe në gjashtështa të dyzues me gjashtëshin. Por, të poezis këto vargje s' kanë vepër t'rin. Qe një shembull për lexuesin.

«Në tetor njëzetëtet,
Kur, me aqë sallantë,
Na marshove mbi tjetër,
Ku m'i ke, more tjetër,
Tet miljonat baxhet».

Qe edhe një shembull tjetër:
«Pëhlivanë e mōdhënjë,
Qe të tërë maskë e
Edespë, t'atnesë».

Nepër mōd pëndës të njëj shtriti, tomi i tregjeshit, poezis poezit lloret toskë fanë gjatë t'atnesë e shprehe të fuqisime. Pëndës për mes të pëndës së njëj mōd. Po

mos t'ishtë ky element, toni muid të r'pordhohet artijalisht, por asht i përdhnuem e i panatyrshëm. Asht rassa e këtyne vargjeve të Vedad Kokonës. Nga pikëpamja teknike, vjershat janë plot assonanca, gjasëramje monotone, e tueska mbi rrokje atonike. Qe nonjë shembull gjasëramjesh assonatike me të cillat asht plot libri.

Burra-lekura (fq. 14); Shkrua-gjuha (fq. 16).

Edhe. Shtatë Prilli ka 46 faqe dhe kushton 3 tranga.

★ K. A. D. «Hyry» në Historinë e Shqiprisë — Përvoja pushton Italinë, Luaras, Tiranë.

Edhe ky libër historije, si të tjetrat para tij, asht një tentativë për kompilimin e njëj Historije sonë. Me tole gjanësht për të i përket kritikut të historis. Na lejomë të theksojmë:

1) mungesë totale e paraqitjes së dokumentave e e ç'është të burimeve. Për sa dijme nga vepër historije nuk mund të sh'k'het «n'ajra». Me gjithë se shka ekspozon A. (historia e Piroos) në asht gjë e rë në letratyrën e historis, shënimin i referimeve e burimeve përforcon vërtetësin e mōdës së paraqitjen e jep vepër shenja të jojsime shkencore.

2) të përmirë me vepër të së vërtetës me këndën pa-natue kalit të shkurra muid t'atnesë. Me tole vj. zemërimi e zotvet që sh'p'het mbi Përron, aty që rrembën të hollat e Tem-pidit të Persisë me mas luftës shkatërrimtare të ngjyres së Sicilies ku fllo e burat i damtue pothuajse shqit.

3) shpërjestim inkongruent midis përfaqësimit me dy fjalë të vetme të ç'është të mōdha historike e ndaljes të h'imitis në përshkrime gjanash dhe së dytë e të tretë. Në lidhje me këtë shpërjestim, shënojmë mungesën e pikëzimit të figurës së Piroos (që asht protagonist kryesur e periudhës); ndërkaq, fj. vj. befasi në betejën me Man Kurin përshkruar der në gjanat ma t'mta.

na në një vllim elegant, të kujdesur nga Mal' Osmani, Lefter Diloja. Puna e mbledhësit vullnet-mirë asht për t'u çmuë. Lefter L. Dilo, mbasi ban një parathanie të shkurtë ku paraqet (në të vertetë shumë panoramikisht) figuren komplekse t'Imzotit, kujdeset që bisedët të komentojë e t'u bashkangjisi edhe nonjë jeh të shtypit t'atëherëshëm të vendit o të jashtëm. Por këto kornizë-koment e Lefter L. Dilo asht shum' e vorfën. Ndoshta pse Lefteri, tue qenë adhures i personalitetit t'Imzotit, s'mund largohet 'si aqë sa e më shikue me syt e komentuesit veprën që paraqet. Për mënyrë që korniza e tij asht konfuzionale e plot fjalë (që për çdo rast përshtren po ato e me të njëjtat krahasime) ku dan ekzaltacioni personal. Sa për vedi, na kishim me preferue që fjala e Nolit të na vinte e paraqitun ashtu thjesht, siç që në vëhte biseda e tij, me një referim të vetëm kronologjik e të vendit. Bisedët magistrale t'Imzotit janë, s'kanë nevojë as për komente as për krahasime t'ekzaltueme: janë aqë të qarta!...

★ DR. FERDINAND BUNGO: «Si duhet t'i rrisim fëmijët t'anës, Këshillat e një mjeku. Ismail Mal' Osmani, Botonjës, Tiranë, 1944.

Po të marrim në dorë nonji nga të paka statistika demografike që kemi, do të shohim të provueme me fakt atë që konstatojmë për ditë: përqindjen tmerishtë të madhe të vdekjes në foshnjat tona. Problemi sash për t'u hedhë mbas shpindë, asht: për-kundri nji rëndësie kryesore. Pamvarazi nga pikësynimet e njëj politikë demografike, asht detyrë njerëzore e shoqërore me i kushtue vëmendjen ma të madhe jetës së rë që lindet, e dobët e e pamprojtsh. Libri i ri i Dr. Ferdinand Bungo shtjellon pikërisht këtë problem. Mjeku i ri nuk mbyllohet me paraqitë një program udhëheqës me shpjegime shkencore: aj jep edhe këshilla të rëndësishme praktike që t'a ndihmojë nenan në mirëritjen e foshnjave; veç kësaj, keqyrë me

shmangë do zakone të kujja, fryt i ignorancës, rreth rritjes së fëmijvet.

«Kush e din sa nana, pa ditë e pa dashtë, u çelin vorrin foshnjeve të vetë t'e-njoma nga shakku i gabimeve të përditëshme, të cilat mund t'i mënjanojë fort lehtë. Pikërisht për të menjanuem këto gabime, mjeku rreftshon këshilla, porosit, sugjeron mënyrë veprimi tue i shoquje edhe me shpjegimet relative shkencore. Kësodore do t'i a dalim me shmangë ato vdekje të foshnjeve që s'lindin me vullen e smundjes në ball, por që këte e marrin mbapra nga pakudesi ose nga padjia.

E ban edhe ma interesant e ma të terheqshëm librin gegënshtja e mjeshme e lehtësisht e kuptueshme për kujdo.

Nanat e reja s' duhet të mungojnë së lexuemi e së stërlexuemi. Si duhet t'i rrisim fëmijët t'anës. Ky liber asht dhurata ma e mirë që mund t'i dërgohet një lehonës së rë.

★ FEJZI DIKA: «Rezet e Larush-mez, Ismail Mal' Osmani, Botonjës, Tiranë.

Mbas rrezet t'arta, të kuqe, të purpurt, tash erdhën edhe Rezet (në Shkodër rrezë — mjet me kyç derën) e Larushme: për të plotue kadrin e ngjyrrave!...

Nuk janë poetë: janë vjersha, që të poezis kanë vlerën veshen e jashtëme, edhe këto e perdhumejnë, janë bejta. U mungon tanësisht inspiracioni u mungon stotia, muzikaliteti. Nuk kuptojmë një send: — përse A. mendimet e veta (mendimet e jo sentimentet) nuk knaqet me i paraqitë në prozë tue e lanë rahat të shkretën poezi? A. e din pa dëysim se poezi, para se gjithash, don me thanë fluide, ineffable, muzikë. Poësie, musique, c'est même chose. Le poète n'est qu'un musicien entre les autres» (Henri Bremond-Poësie pure. Arsyja shprehet në prozë. Tue qenë pikërisht arsye, mendim, i ka caqet e kufizimeve. E kufini, dihet, e mbyte poezin.

Tue këthye t'Rëzet e Larush-mez, këtu mungon këjo poezi n'atë kuptim që merret përgjithësisht. Janë vjersha me tituj lart-tinglues, ku bisedohet (nuk këndohet) për këtë a atë botë, për këtë a atë filozof, për këtë a atë shjët, për këtë a atë Tare. Shtjellohet një teori, sostenohet një shkollë filozofike. Po shkëpusim nonjë varg për të sqarue sa thomi.

Vjershtari i drejtohet Naimit:

«Naim na ke lënë parime të lartë, Të hartuar bukur, me gjuhë të qartë» (Naimit, fq. 15).

E pak ma amlej, i flet Klarës këstu: «Pa lare merrjeje, e freskëtit, e çelur Ndiqaje letërsinë. Po tush çdo ditë, Bashkë me fustanin, i ndrronje stolisit, Ishë e mësuar, por e përkëdhelur.» (Klarës, 18).

Të vëhet rë fytyrimi i ngatrruem i shkruarit të vargieve: pa merrjetje... ndiqnje letërsinë (sikurse me ndjekë letërsinë duhet noji theori martyrje!...). Por, bashkë me frekuentim të ktersia, vajza ndrron edhe fustanin. Veq të gjithave:

«Kur bënm bisedë, më mbushnje mudi harp' eoline...» zikë

Frekuentim letërsije, ndrrim fustanesh, tingull harpe eoline. Fantazija e F. Dikës asht patjetër fantazi shumë e çuditshme!

Edhe figurat e apostrofueme në tertsia e nga filozofia laphiten në argjet e Rrezet të Larushme. «A. de Vigny-i paraqitet si këllorë».

«Nga ti sotet po i m'ndozem; Vigny, vali mos të ndonem?»

Nga këshjella për fildishtë ku lodhë vargon, shpërk

Me simbolizëm vërditshëm, letton i gijumë romantik.

Në parathinë e F. Dikës syt e piktur filozof, Sokrat e naqenë në një lampa elektrike që shqetësohet për terr (Të shqetësojë Sokrat për terr elektrik në ball kahe shqetësohen për rrugët e Athinës shqetësojë!;

«...syt e zes të shkruar Duken si dy llamba vën' për të ndriçuar» (Sokrat, fq. 31).

Nga ana e vet, filozofia e Spinozës, e të paqitë, e të perburzuit, e të vetmuem (Spinozë) kujtohet me këto rreshta:

«Një cingar duhan, një kupë me verë, Një vajzë e bukur dhe lulet me erë Nuk janë tabu për njeri» e urtë» (Spinozës, fq. 37).

Ti ishin kushtue Omar Khajam-it këto vargje (që sht shkruen në fletën e matrikulës studentat italiane: Bacco, tabacco e Venere) e kuptojnë, Por Spinozës... e pikërisht Spinozës...

Mund të vijojme ende së cituemi pjesë këty vllim vjershash për të provue negativitetin e veprës. Por, atëherë, duhet riprodhue këtu krejt vepra, Prandaj, njaftshon, tue shënu si përfundim radhtjen pa nji kriter logjik të vjerslave të nryrës.

Paraqitje e bukur shprehje. Kushuton 20 lekë.

I-4.

TË NDORRYSHME

Për Naimin. «Nepunësot e Shkodër le të jnë ba t'arabili!» Nuk dinë se cili është me i t' drejtue për nji lutje «arabi», m'është kon mbetë pa zhakëse e pontonit, në shjët dhe janë në rrezik me qetësi këte na bote në bark. Asht një qetësi në këto me pikërisht mospërballja nga ana e autoritetit për Shkodër, këtu konstatohet preferenca që i bën Tiranës t'ë po? A ndoshta kush s'është gjuhë e hën edhe kokrat? Në Tiranë, këtu nuk mundet me qetë kraut shqenjia. E lum e lum pastoj t'rejtësisht. E lum e lum Komarsitari i Nozullime! Por Shkodra gjithnjë qindron e lartë, pse oty, këtu «nëpunsi ka dritë».

Aktiviteti i Bashkis: Nji xero.—Populli konstatojmë realitetin e sendave. Qytetari e shëh me zy aktivitetin sidomos në graden xero, kur nji bashki ekziston vetëm për emën e personeli vetëm për figurë. Ka shumë kohë, e kemi kurrnjë të rë nga Bashkia e jonë. U plakme tashma me të vjetrat e u merrtjme me dembelat. Syzi don të reja.

don reforma, don plane rregullues, don godina e don shpirti e trupi pasterti moksimale. Bashkia nuk po i mbushko gropat e rrugave kryesore e ato të trottoareve, por në mos tjetër, pse në kohë të mburmes nuk i lagë këto rruga kryesore? A nuk e sheh ajo pluhurin që na mbyti, mizat që na koverthyn e ndyesija që na fillon? Jo vetëm Bashkia e ka Isin, por edhe populli jo për pagimin e taksave që i kryen rregullisht e përkrahit, por për me folë, për me protestue aty ku asht e padreita dhe e pa ndergjegjëshmja. Medet për Bashkin tonë!

Noter publik i ri.— Dr. Jup Gjyrezit, djalcot Shkodran, që ndër këto ditë filloi punën e randë e delikate në qytetin tanë, i drejtojmë urimet tona. Jemi të bindur se tek noteri i ri, klientat do të priten me hospitalitet e me përzierësi të shqueme. Nuk dyshojmë që edhe puna do të kryehet me saktësinë e me shpejtësinë ma të madhe. Genja e nji noteri të vetëm në Shkodër, bante me caluse shumë punë. Asht ndokush që thotë se kjo i referohet «peticionit», e ndokush tjetër «snobizmit» të atij noteri. Na, nuk duem t'i besojmë të ketilla thashethanave. Vetëm nji gjë: Tashma, mos t'ankohet aty për disa nga klientat që e marrizhin shpesh e shpesh natyrisht për punë zyrtare. Sido që të jetë, shifet se këtë herë Ministria e Drejtësisë bani punë të mirë: ankimeve i vuni kapak, pse gishtin e vet (kështu thotë dikë edhe W.W.) e vuni mu në plagë. Por Ministria e Drejtësisë e zonja të bojë edhe shumë punë të tjera të mira, sidomos me gjyqtarë e ndër gjyqtarë!

Për korrespondentë B. K.—Edhe Shkodra ka, si krahinat e tjera të Shqipërisë, nji korrespondent fletore që boton lajme e ban sikur qan halle për qytetin tanë. Mirë po me përjashtim të disa kronakave të kalueme, nuk shohim ma në fletoren ndonji lajm nga korrespondenti. U ezarue Shkodra a por korrespondenti? Shum gjana janë për t'u theksue e shum të mbeta për t'u shenue. E pyesim: Ku asht arsyeja?

Sport.—Shkodra e Tiranë, dy qytete rivala e ambicioza, për çdo aktivitet e sidomos për sport, mbas shumë vjetësh kujtimesh t'ambale e t'kohës, të Dielen e 4 Gershorit u ndeshën në topëkambe në fushën prallorë e pluhurore të «Shallvares» kryeqytetse. Përfaqësuesit e qytetit

tanë ishin sportistat e rinkuadruem në shoqin zamadhe «Vllaznija». Ato të kryeqytetit, në «S.K.T.+Art-Kulture (plus Art e minus Kulture)» ndeshja miqësore-amiqësore (përkulim i përshatshëm për atë spektakël) përfundoi—si mbas zakonit—3 me 1 në favor të Tiranës. Turma shumë e madhe e popullit tifoz nuk u kënaq. Përse i përket lojë, ajo nuk që interesante. Si individë, Shkodranët ishin ma energjikë, me irruentë e ma shportallues, sidomos në gjysmën e parë të ndeshjes e, prandëj vazhdoishin me pasë epërsi lojë. Por këtyrë u mungonte harmonija, lidhja (koordinimi) teknike në mes tyre jo vetëm, por edhe shqelmi i fortë për me shenue gola. E kta ndoshta për mungesë ushtrimi. Tiranasi, përkundrazi, ishin të harmonishëm e të kuptueshëm njëri me tjetrin e ma gjak ftohtë e inteligjentia si lojtarë. Përse i përket përfundimit, tue marrë parasysh këto lloj forcash me këto partikularitete, si edhe tue konsiderue gati si «stroppio» e pra të pa meritum dy ndër tre golat e Tiranës, asht gjykimi i jonë të thomi se ndeshja duhet të përfundonte palepat. Por pamvaresisht nga të gjitha, na epet të besojmë se disa sportista akoma nuk e kanë kuptue qëllimin e sportit. Atyre u mungon disiplina kur kostatojmë se mikun e shikojnë si anmik dhe, në vend që të gillojë kambatopin, qillon shqelmi barkun.

Dhe u mungon krejtësisht edukata kur ndigjojmë fytyrë e shama e me në fund lufte edhe me grushta e pellamba.

A ky asht sporti?

Po detyra e arbitrit të lojës, o asht me braktisë fushën në gjysmën e ndeshjes? Asht kot portali me i shtue epitetat «Art-Kulturë shqiptare sportive». Sportistit tonë i mungon kultura shpirtërore.

Shenojmë në këtë rast edhe inopitalitetin ndoshta karakteristik të sportistave Tiranës si para lojë ashtu edhe mbas lojë.

Fejesë: Shokut të dashtun Dr. Hasan Shehiti, mjekut simpatik, dhe Zo'jushës së shqueme Ganimet Cukës që ndër këto ditë celebruen fejesën e tyre në Tiranë, me dashuri shoqërore dhe respekt miqësor, urimet tona.

Lindje.—Këto ditë familja e kolegut tanë bashkëqytetar, mjekut Patholog Dr. Malig A. Bekteshi, u gëzue prej lindjes së nji djalë. Urime.

Ka dalë në qarkullim libri me poezi :

Drithma Dëshire

nga **BARDHYL POGONI**

LEXOJENII

Ka dalë në qarkullim libri:

NJEREZ KUNDER VDEKJES

nga **PAUL DE KRUIF**

Përkëthim i T. R. A.

Kush qenë Semmelweis, Banting, Minot, Finsen, Strandberg?

E para vepër e këtij lloji në Shqipëri

Çmimi: 2 fr. shq.